

Richtlijnen voor het vertalen van SNOMED CT®

februari 2015
versie NL1.0

<i>documenttitel</i>	<i>Richtlijnen voor het vertalen van SNOMED CT®</i>
<i>auteur</i>	Asta Høy et al. (2012)
<i>Nederlandse vertaling en bewerking</i>	Arnoud van den Eerenbeemt, Zorgtaal, Utrecht Deze vertaling/bewerking bevat bijlagen met taalrichtlijnen voor medisch Nederlands, opgesteld door Arnoud van den Eerenbeemt, Zorgtaal, Utrecht.
<i>bestandsnaam</i>	Richtlijnen voor het vertalen van SNOMED CT v1
<i>brontekst</i>	<i>Guidelines for Translation of SNOMED CT®</i> date 20121211 version 2.02 <i>bestandsnaam: IHTSDO_Translation_Guidelines_v2_02_20121211</i>
<i>onderwerp</i>	samenstelling: Asta Høy

Overzicht van versies met wijzigingen

versie	datum	auteur/redacteur	toelichting
1.00	20090309	Main author: Asta Høy Contributing authors: Jane Howarth Knut Bernstein Karin Ahlzén, Patricia Houghton Kent Spackman, Guillermo Reynoso	Final version
1.01	20100305-12	Asta Høy Jane Howarth	Revision based on user feedback
2.00	20100407	Asta Høy Jane Howarth	Minor edits, for publication
2.01	20111103	Karin Ahlzén	Review and inclusion of text about quality indicators in Introduction
2.02	20120202-20120809	Jane Howarth	Review and edits related to translation quality assessment work (background, methodology and toolkit documents(s))
	20121211		Version approved for publication by IHTSDO Management Board
NL0.1	20150210	Arnoud van den Eerenbeemt	translation/localization into Dutch, with comments for implementation in the Netherlands and Belgium

Overzicht van documentrevisiestappen

Dit is de herzieningsdatum van de richtlijnen zoals overeengekomen door het managementteam van de IHTSDO.

	Responsible owner	Comments
20100501	Translation SI	To include feedback
January 2015	IHTSDO	Undertake review of all IHTSDO translation guidance documents

© International Health Terminology Standards Development Organization 2012. All rights reserved.

SNOMED CT® was originally created by the College of American Pathologists.

This document forms part of the International Release of SNOMED CT® distributed by the International Health Terminology Standards Development Organization (IHTSDO), and is subject to the IHTSDO's SNOMED CT® Affiliate Licence. Details of the SNOMED CT® Affiliate Licence may be found at <http://www.ihtsdo.org/our-standards/licensing/>.

No part of this document may be reproduced or transmitted in any form or by any means, or stored in any kind of retrieval system, except by an Affiliate of the IHTSDO in accordance with the SNOMED CT® Affiliate Licence. Any modification of this document (including without limitation the removal or modification of this notice) is prohibited without the express written permission of the IHTSDO.

Any copy of this document that is not obtained directly from the IHTSDO [or a Member of the IHTSDO] is not controlled by the IHTSDO, and may have been modified and may be out of date. Any recipient of this document who has received it by other means is encouraged to obtain a copy directly from the IHTSDO [or a Member of the IHTSDO]. Details of the Members of the IHTSDO may be found at <http://www.ihtsdo.org/members/>.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	5
1.1	Opzet en doel van dit document	5
1.1.1	Beoordelen van vertaalkwaliteit	6
1.1.2	Voorstel tot wijziging van bronterm	6
1.1.3	Terugkoppeling	6
1.2	Doelgroep	7
2	INLEIDING: TERMINOLOGISCHE PRINCIPES	8
2.1	Concepten en termen	9
2.2	Conceptsystemen	10
2.3	Definities	11
3	SNOMED CT® ALS MEDISCHE TERMINOLOGIE	12
3.1	De multihierarchische en multiaxiale structuur van SNOMED CT®	12
3.2	Volledig gespecificeerde namen en voorkeustermen	13
3.3	IHTSDO-stijlgidsen, redactiebeleid	14
3.4	Definities, attributen en relaties in SNOMED CT®	14
4	HET VERTAALLEN VAN SNOMED CT®	16
4.1	Elementaire aanpak	16
4.1.1	Conceptgebaseerd vertalen als essentieel vertaalprincipe	17
4.2	Algemene taalkundige uitgangspunten	18
4.2.1	Omgaan met dubbelzinnigheid (ambigüiteit) in de brontaal	19
4.2.2	Keuze van de geschiktste term voor een concept	19
4.2.3	Problematiek van gelijkwaardigheid van concepten	20
4.2.4	Vertaalmethodes voor een passende woordvolgorde ('syntaxis')	22
4.2.5	Keuze van lexicale varianten	24
4.3	Landspecifieke taalkwesties	25
4.3.1	Namen van organismen (bacteriën, virussen, gisten, schimmels, planten, dieren enz.)	25
4.3.2	(Bio)chemische namen, bestanddelen van geneesmiddelen, namen van enzymen en hormonen	25
4.3.3	Vreemde (leen)woorden en buitenlandse afkortingen	25
4.3.4	Eponiemen	26
4.3.5	Aanduiding met of zonder 'de' of 'het' als bepalend lidwoord	27
4.3.6	Meervoud en enkelvoud	27
4.3.7	Kleine letters en hoofdletters	27
4.3.8	Leestekengebruik (interpunctie), typografische tekens, symbolen en cijfers	28
4.3.9	Afkortingen en meeteenheden	29
4.3.10	Liggend streepje	29
4.3.11	Tekstverwerkingstechnische aspecten van het vertaalproces	29
4.3.12	Ergonomische aspecten van het vertaalproces	29
4.3.13	Overige aandachtspunten	30
5	TE RAADPLEGEN BRONNEN	31
5.1	Digitale informatiebronnen (lokaal, online)	31
5.2	Aanbevolen internetbronnen	32
6	VERTAALPROCES EN NABEWERKING	33
6.1	Vertalen	33
6.2	Redactionele beoordeling	33
6.3	Redigeren/corrigeren	33
6.4	Toezicht op vertaalproces, taken na voltooiing vertaalproject	34
6.5	Aandachtspunten na voltooiing vertaalproject	34
7	GERAADPLEEGDE BRONNEN	35
BIJLAGE A – BEOORDELING VAN VERTAALKWALITEIT		36
BIJLAGE B – TAALREGELS VOOR MEDISCH NEDERLANDS IN NEDERLAND EN BELGIË		37
Medisch Nederlands		37
Situatieschets: medisch Nederlands als vaktaal in Nederland en België		37
Kenmerken van de medische vaktaalspelling		39
Klinkerbotsing in Nederlands en overige relevante talen		40
Medische eponiemen		41
Medische geoniemen		43
Aaneenschrijven of los schrijven van woorddelen – spatie, streepje?		44
Afkortingen, initiaalwoorden en letterwoorden in medische vaktaal		47
Jargon		48
Aspecten van Engels in medisch Nederlands		49
Engelse schrijfwijze van vaktermen in medisch Nederlands		49
Hypercorrect medisch taalgebruik		50
Woorduitgang Engels -oid = Nederlands -oïde of -oid		50

Aspecten van Latijn en Grieks in medisch Nederlands	51
Taalkundig verschil tussen klassieke medische term en vernederlandsde vorm	51
Bastaardwoorden in medische vaktaal.....	51
Meervoudsvorm in Latijn valt samen met enkelvoudsvorm	53
Woorduitgang -ii en -i in het Latijn – een vuistregel.....	54
Grieks spellingkenmerk (r)rh- en vernederlandsing tot r(r)-	55
Gebruik van Grieks voorvoegsel ‘dys-’ versus Latijns voorvoegsel ‘dis-’	55
Grieks-Latijnse woorden op -ma.....	56
Naamgeving	56
Spellingregels met betrekking tot de microbiologie	56
Anatomische nomenclatuur: Terminologia Anatomica versus Nomina Anatomica	58
TREFWOORDREGISTER	60

figuur 1: De semasiologische benadering versus de onomasiologische benadering.....	9
figuur 2: driehoek van Ogden-Richard	10
figuur 3: generiek versus partitief conceptstelsel	11
figuur 4: Het SNOMED CT®-‘root’-concept, met onmiddellijk ondergeschikte concepten.....	12
figuur 5: voorbeelden van rangschikking van concepten in een hiërarchie	13
figuur 6: voorbeeld van hoe een concept meer dan één bovenliggend concept kan bezitten.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
figuur 7: voorbeeld van letterlijke vertalingen als gevolg van onvoldoende begrip van de onderliggende betekenis	17
figuur 8: Zes aanbevolen stappen in het vertaalproces	18
figuur 9: voorbeelden van vertaaltechnieken (met vermelding van morfologisch-syntactische structuur van de term in bron- en doeltaal)	23

1 Inleiding

SNOMED CT® (voluit geschreven: Systematized Nomenclature of Medicine – Clinical Terms) is een omvangrijke klinische terminologie voor gebruik bij het coderen, ontsluiten/opzoeken en analyseren van medische gegevens van patiënten. Dit begrippenstelsel ondersteunt zorgorganisaties bij het plannen en documenteren van gezondheidsprocessen, het onderzoeken van uitkomsten en resultaten, het analyseren van zorgkwaliteit en de kosten van medische zorg en het opstellen van behandelindicaties. Deze terminologie is voortgekomen uit een samenvoeging van SNOMED RT® en Clinical Terms Version 3. Het stelsel bestaat uit concepten, termen en relaties die nodig zijn voor de weergave van klinische informatie in de volle breedte van de gezondheidszorg.

SNOMED CT® omvat zo'n 350.000 actieve concepten, gerepresenteerd in een miljoen omschrijvingen, te weten *'fully specified names'* ('volledig gespecificeerde namen'), *'preferred terms'* ('voorkeurstermen') en synoniemen. Hierdoor kan een concept door verscheidene omschrijvingen worden **gerepresenteerd**. De concepten zijn gerangschikt in zogeheten **hiërarchieën** (conceptsystemen) en dekken hierbij gebieden als symptomen en tekens, stoornissen, verrichtingen, behandelingen, geneesmiddelen, administratieve eenheden/parameters enzovoort – informatiecategorieën die van belang zijn voor het patiëntdossier.

Zoals aangegeven door Spackman en Reynoso (Spackman et al. 2004) is SNOMED CT® *'a terminological resource designed to be implemented in software applications to represent clinically relevant information reliably and reproducibly'* ('een terminologisch hulpmiddel dat is ontworpen voor gebruik in softwareprogramma's om zo klinisch relevante informatie betrouwbaar en reproduceerbaar weer te geven'). Meer informatie over de geschiedenis van SNOMED CT® is te vinden in de inleidende paragrafen van genoemd artikel.

1.1 Opzet en doel van dit document

Dit document beschrijft en formuleert aanbevelingen en legt richtlijnen vast voor gangbare, belangrijke aandachtspunten voor het vertalen van SNOMED CT®. Het biedt daarnaast houvast bij terminologische kwesties, zoals inconsistentie.

Alle betrokkenen bij het proces rondom het vertalen, redigeren, valideren en uiteindelijk definitief goedkeuren moeten vertrouwd zijn met de terminologische principes waarop SNOMED CT® is gebaseerd. Daarbij moet men zich door de IHTSDO-stijlgidsen laten leiden en aandacht besteden aan diverse vertaalaspecten, zoals de keuze van een lexicale variant, de vereiste kenmerken van een begrip, de juiste vertaaltechniek en het waarborgen van consistentie.

De Engelstalige algemene richtlijnen, waarvan dit document de vertaling biedt, dienen als sjabloon voor de ontwikkeling van taal- en landspecifieke vertaalrichtlijnen. Naast taalkundige en terminologische richtlijnen bevat dit document algemene aanbevelingen over de te nemen stappen in een gefaseerd vertaalproces. Voorts biedt het informatie over brondocumenten en bronverwijzingen die beschikbaar moeten worden gesteld aan betrokkenen bij het vertaalproces.

Een begrippenstelsel met de omvang van SNOMED CT® vertoont onvermijdelijkerwijs inconsistentie en overige tekortkomingen ten aanzien van termen en concepten. Uitleg over alle hierbij te onderscheiden categorieën valt buiten het bestek van deze leidraad. Betrokkenen bij het vertaalproces moeten beseffen dat hun eventueel tekortschietende begrip van een aangeboden term of concept niet altijd aan gebrekkig inzicht te wijten is. Begrijpt men een **bronterm** niet, dan is dit soms te wijten aan een fout of dubbelzinnigheid in de kernterminologie in de internationale release. Deze fout moet dan worden omschreven en rechtgezet.

SNOMED CT® is voortdurend onderhevig aan verbetering, waarbij fouten en dubbelzinnige woordkeuzes worden verwijderd. Elk vertaalteam kan bijdragen aan de voortdurende verbetering van de

kwaliteit van SNOMED CT® door zijn vragen, opmerkingen en suggesties systematisch vast te leggen en deze naar het SNOMED CT® National Release Center (NRC) bij Nictiz te sturen. Dit voorkomt dat vertalers projecttijd verspillen aan vertaalproblemen die onoplosbaar lijken. Bovendien bevordert deze rapportage aan het NRC het terugbrengen in aantal van fouten en dubbelzinnige (ambigue) termen in de volle breedte van SNOMED CT®.

Dit document is te hanteren als richtlijn in combinatie met de *Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®*, een document met aanbevelingen voor het beheer van een vertaalproject.

1.1.1 Beoordelen van vertaalkwaliteit

De projectcoördinator moet zich als eigenaar van het vertaalproject tot doel stellen de beoogde vertaling te laten aansluiten bij de terminologische principes van begrijpelijkheid, reproduceerbaarheid en toepasbaarheid. Op deze criteria is SNOMED CT® van meet af aan gebaseerd geweest. Voorts moet de coördinator ervoor zorgen dat de informatie in de vertaalde concepten semantisch gelijkwaardig is met de informatie in de bronterminologie (de internationale release). De IHTSDO heeft het document *A methodology and toolkit for evaluating SNOMED CT® translation quality* ontwikkeld als leidraad voor de beoordeling van vertaalkwaliteit en voor het kwantitatief vaststellen of de vertaling bij deze voorschriften aansluit. Genoemd document geeft een overzicht van definities van kwaliteitskenmerken ('quality characteristics'; Engelse afgekorte meervoudsvorm: QCs; in het Nederlands: QC's) en de bijbehorende meeteenheden.

Ten aanzien van vertaalkwaliteit onderscheidt men drie soorten kwaliteitskenmerken:

- kwaliteitskenmerken van de **structuur**, verband houdend met het beheer en de organisatie van een vertaalproject;
- kwaliteitskenmerken van het **proces**, verband houdend met activiteiten tijdens het feitelijke vertalen;
- kwaliteitskenmerken van de **uitkomst**, verband houdend met het vertaalresultaat in de doeltaal.

Er is een lijst opgesteld van negen kwaliteitskenmerken met voor elk ervan de vastgestelde meeteenheden (wat te meten, op welke wijze, hoe dit te beoordelen enzovoort). Voorts zijn er voorbeeldformulieren met vragen voor de beoordeling en is er een beoordelingsschaal ('rating') voor gemeten waarden.

Met het oog op de keuze van methodiek en instrumenten moet de projectcoördinator zich verdiepen in bijlage A van dit document en tevens in het eerdergenoemde IHTSDO-document. In lijn hiermee moeten verplicht gestelde kwaliteitsmetingen deel van het project- en kwaliteitsbeheer uitmaken. Op vertaalkwaliteit gerichte meettechnieken mogen worden geherformuleerd voor het gebruik als contractbepaling in zakelijke overeenkomsten tussen de vertaalprojectcoördinator en aanbieders van vertaaldiensten (vertaler, vertaalbureau) met betrekking tot aard en omvang van deze dienst ('service level').

1.1.2 Voorstel tot wijziging van bronterm

Zoals eerder aangegeven moeten meldingen over inconsistentie en fouten en eventuele voorstellen tot wijziging van de kernterminologie (internationale release) worden ingediend via het SNOMED CT® National Release Center bij Nictiz. Een mail naar request@snomed.nl volstaat.

1.1.3 Terugkoppeling

De Engelstalige brontekst van dit document is tussen 2008 en 2012 tot stand gekomen als een van de uitkomsten van de voormalige Translation Standard Processes Project Group (TSPPG, 'project-

groep vertaalstandaardprocessen'), indertijd aangestuurd door de Translation Special Interest Group (SIG). Laatstgenoemde groep verwelkomt en verzamelt suggesties van vertaalteams voor aanpassing van de vertaalrichtlijnen. Uiterlijk één maand voor aanvang van elke jaarlijkse IHTSDO-bijeenkomst kan men bevindingen sturen naar zowel de voorzitter van de SIG als de IHTSDO-kwaliteitsbeheerder ('IHTSDO chief quality officer'). Zij beoordelen de ontvangen rapportage met suggesties en besluiten of – en zo ja, hoe – een bijwerking van de vertaalrichtlijnen plaatsvindt.

1.2 Doelgroep

Dit document is bestemd voor alle direct betrokkenen bij het proces van het (doen) vertalen van SNOMED CT® in een andere taal (de 'doeltaal'): vertalers, redacteuren/correctoren, externe vakreferenten, validators en naast hen de managers en leden van een hoofdredactie (of een gelijkwaardige groep van deskundigen) die als taak hebben taalkundige en terminologische richtlijnen voor het vertalen in de desbetreffende doeltaal op te stellen.

2 Inleiding: terminologische principes

Dit hoofdstuk behandelt elementaire concepten en principes uit de begripsleer oftewel de terminologie.

Terminologen (theoretici in de begripsleer) en terminografen (makers van begrippenstelsels) hanteren principes uit de **onomasiologie**, de leer die zich bezighoudt met de namen die voor een begrip kunnen bestaan en de verscheidenheid van die namen. De onomasiologie onderzoekt bijvoorbeeld welke voorzetsels zoal uitdrukking geven aan het begrip 'in'.

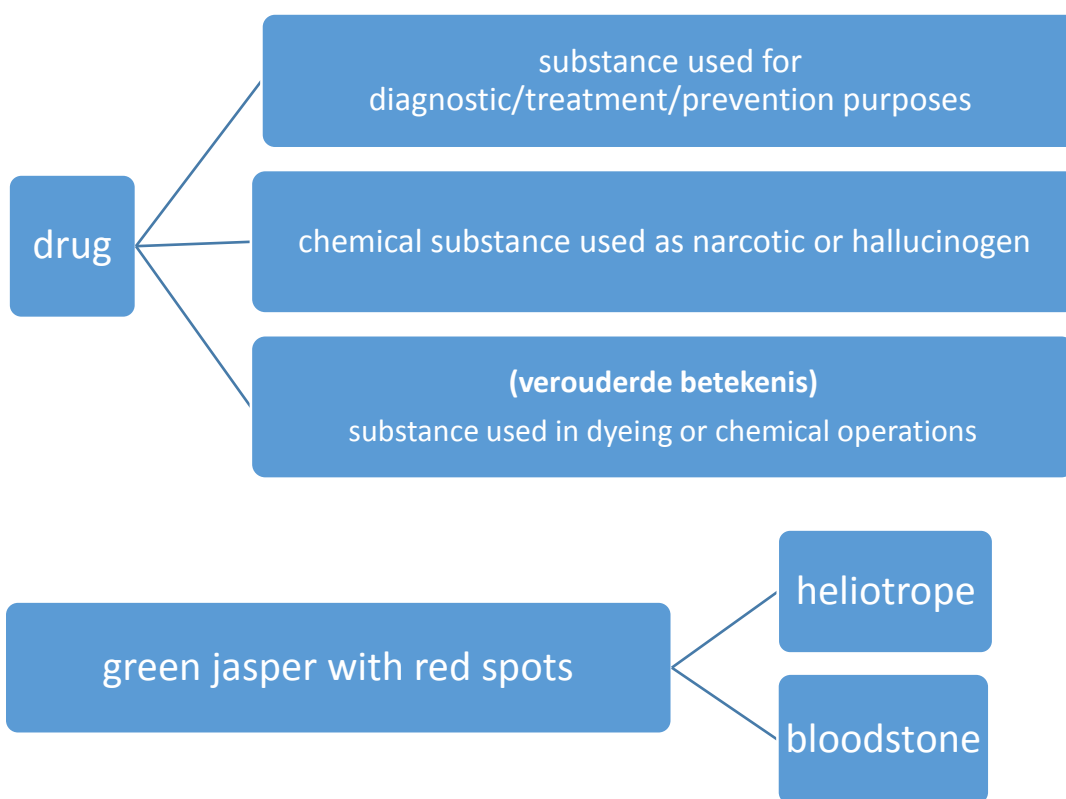
Lexicologen en lexicografen (onderzoekers respectievelijk samenstellers van woordenboeken) laten zich daarentegen leiden door principes uit de **semasiologie**, de leer van de woordbetekenis en van de betekenisverandering van woorden.

Een elementair uitgangspunt in de onomasiologie vormt het **concept**. De tegenhanger daarvan in de lexicologie is het **begrip**, de **term**. Een lexicograaf stelt zich de vraag: 'Hoeveel betekenissen heeft deze term? Hoeveel concepten vertegenwoordigt de term?' Een terminoloog stelt zich daarentegen de vraag: 'Welke termen zoal kunnen juist dit concept weergeven?'

Een semasiologische aanpak richt zich op het aantonen van **homonymie** en **polysemie**. Homoniemen zijn woorden die identiek klinken, maar die wezenlijk verschillende betekenissen hebben. Zo kan 'bank' betrekking hebben op een zitmeubel voor meer dan één persoon, op een instelling voor geldzaken en op een bewaarplaats voor bloed, sperma, gegevens enzovoort. Wanneer woorden een gemeenschappelijke taalkundige oorsprong (oftewel **etymologie**) hebben, spreken we van 'polysemie'. Zo betekent het woord 'huis' iets anders in 'mijn huis' (woning) dan in 'het huis van Saksen-Coburg-Gotha, van Oranje en van België' (dynastie), al is de gemeenschappelijke oorsprong voor de taalgebruiker wel duidelijk.

Een onomasiologische aanpak richt zich op het aantonen van **synonymie**. Woorden als betekenis-aanduiding (dus woord(groep)en, termen enz.) zijn synoniem als zij een en hetzelfde concept representeren. Het Engelstalige voorbeeld in figuur 1 illustreert het verschil tussen polysemie en synonymie:

- het Engelse woord 'drug' kan verschillende concepten representeren (polysemie);
- het Engelstalige concept 'green jasper with red spots' kan in het Engels worden gerepresenteerd door zowel het woord 'heliotrope' als het woord 'bloodstone' (synonymie).

figuur 1: De semasiologische benadering versus de onomasiologische benadering

In de context van terminologie en terminografie is de onomasiologische aanpak zowel gangbaar als aanbevolen.

2.1 Concepten en termen

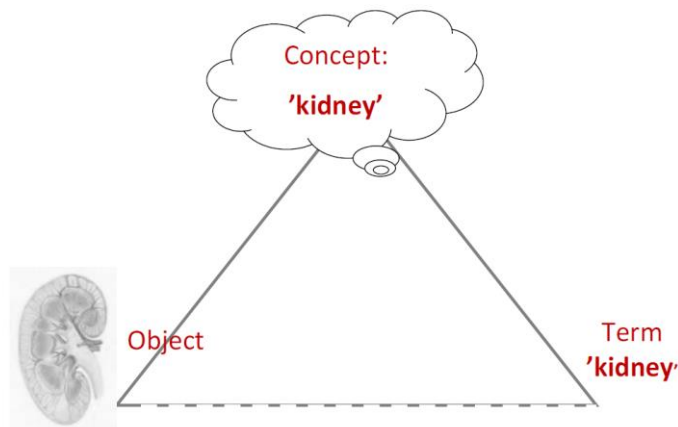
Volgens de ISO-standaard 1087-1:2000 is een **concept** een eenheid van weten (cognitieve eenheid, kenniseenheid) die wordt gevormd door een unieke combinatie van kenmerken. Anders geformuleerd: een concept betreft het idee of beeld dat in onze hersenen ontstaat wanneer wij geconfronteerd worden met een **object** in onze omgeving. Zo'n object kan tastbaar ('*auto*') of abstract ('*snelheid*') zijn.

Elk object kan worden vertegenwoordigd door een **aanduiding** ('designation'), in de context van SNOMED CT® een **term**. In een geheel andersoortige context zou zo'n aanduiding bijvoorbeeld een tekening of een muziekstuk kunnen zijn.

Het concept, als eenheid van kennis/idee/gedachte, vormt de verbinding tussen object en aanduiding.

In de hierboven genoemde ISO-standaard is deze **aanduiding** gedefinieerd als 'representatie van een concept door een teken dat het aanduidt' en is de **term** de 'woordelijke aanduiding van een algemeen concept in een specifiek onderwerpsgebied oftewel domein'. De term duidt een concept aan en een concept verwijst naar een specifiek object.

Deze principes worden gewoonlijk aanschouwelijk gemaakt in de zogeheten 'driehoek van Ogden-Richard' (figuur 2, hieronder).

figuur 2: driehoek van Ogden-Richard

Deze driehoek toont de relatie tussen het object, het concept en de aanduiding (de term). De stippe lijn tussen het object en de term geeft aan dat daartussen geen direct verband bestaat. Voor een aanduiding van het object is immers een verstandelijke activiteit in de hersenen nodig, in de vorm van het zich verbeelden van een concept (de conceptrepresentatie).

Terminologisch gezien is een 'nier' een bestaand, tastbaar object. Het idee van 'nier' dat in onze hersenen tot stand komt wanneer wij met een nier geconfronteerd worden, is het concept. Om uitdrukking te geven aan dit concept of idee, maken we gebruik van een term: 'nier'.

Dit proces verloopt zelfs op deze wijze bij een abstract object als 'democratie': deze bestuursvorm wordt een concept zodra wij in onze hersenen het idee ervan hebben gevormd. Het kan dan taalkundig worden gerepresenteerd door het woord en begrip 'democratie'.

2.2 Conceptsystemen

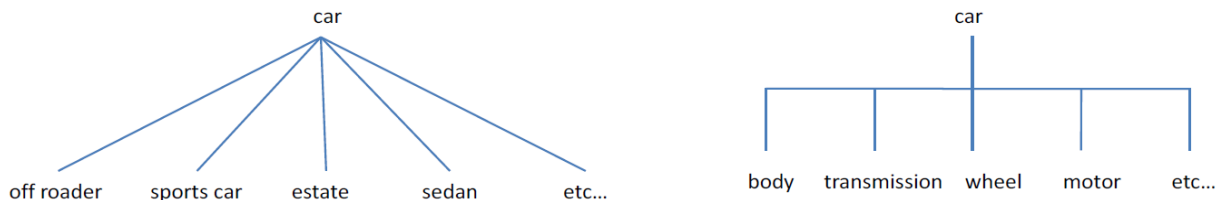
Wanneer wij met een object geconfronteerd worden, nemen we automatisch de positie ervan in een bepaald georganiseerd systeem waar, aangenomen dat we het object dankzij onze ervaring ergens in onze kennis hebben kunnen onderbrengen. In het geval van 'democratie', een concept dat veel lezers wel bekend is, wordt dit automatisch in onze geest gepositioneerd als 'type van staatsbestel', waarbij we het concept onderbrengen op het niveau juist onder het concept 'staatsbestel'.

Dit denkproces maakt het gebruik van **conceptsystemen** in allerlei contexten zinvol. Een concept-systeem stelt ons in staat een onbekend concept in een semantische context te plaatsen en geeft ons een idee van het belang en de omvang ('sterkte') van een specifiek concept in relatie tot andere concepten. Conceptsystemen zijn dan ook nuttig voor onderwijsdoelen, bij vertaalwerkzaamheden en bij het systematisch vastleggen en opvragen van informatie.

Bij het opzetten van een concept-systeem kan men verscheidene uitgangspunten hanteren: typologie, partitie, chronologie, om er slechts enkele te noemen. Gangbare systemen zijn gebaseerd op **generieke relaties** ('IS EEN'-relaties) en **partitieve relaties** (DEEL VAN-relaties). In deze systemen is elk concept als onderdeel van de hiërarchie een TYPE VAN en respectievelijk een DEEL VAN het **bovenliggende concept** ('bovengeschikte concept'), gelegen op het niveau direct erboven. In een generiek systeem is 'middenhandsbeen' (synoniemen: *metacarpaal bot*, *os metacarpii*, *middenhandsbeentje*, *handwortelbeen* enz.) te beschouwen als 'een type van bot van de hand', terwijl in een partitief systeem 'metacarpaal bot' te beschouwen is als 'deel van de botstructuur van de hand'.

In een generiek systeem onderscheidt het **ondergeschikte concept** zich van zijn bovenliggende concept door ten minste één specifiek en onderscheidend kenmerk.

In een schematische weergave van een conceptstelsel vindt men generieke concepten altijd op een hoger niveau en specifieke, ‘granulaire’ concepten juist op een lager niveau. Beide voorbeelden van delen van eenvoudige conceptsystemen hieronder zijn gebaseerd op respectievelijk generieke en partitieve relaties:

figuur 3: generiek versus partitief conceptstelsel

Men kan ook kiezen voor een gecombineerd conceptstelsel, met zowel generieke als partitieve relaties. Voor SNOMED CT®-vertaalrichtlijnen komen echter slechts systemen in aanmerking waarin hiërarchische relaties uitsluitend generiek óf partitief zijn.

Een systeem met diagonaal verlopende verbindingslijnen (duidend op generieke relaties) dan wel rechte lijnen (duidend op partitieve relaties) laat zich lastig schematisch weergeven vanwege het toenemende aantal permutaties op de lager gelegen niveaus. Het is dan ook gebruikelijk het conceptstelsel langs een verticale schaallijn of -as af te beelden, waarbij elk niveau door een steeds verder inspringende alinea wordt weergegeven. Dit heeft als voordeel dat concepten die zich op eenzelfde niveau bevinden (de zogeheten **coördinaatconcepten**) uitgelijnd onder elkaar verschijnen. Hieraan ondergeschikte concepten worden weer daaronder weergegeven, naar rechts ingesprongen ten opzichte van het bovenliggende concept.

Dit is de wijze waarop concepten worden weergegeven in elk van de SNOMED CT®-hiërarchieën (zie figuur 4, in paragraaf 3.1).

2.3 Definities

Volgens de ISO-norm 1087-1:2000 is een **definitie** ‘een weergave van een concept door een beschrijvende verklaring die tot doel heeft dit concept te onderscheiden van ermee verbonden concepten’.

Om een concept te definiëren heeft men nu eens slechts een enkel woord en dan weer ettelijke woorden (als lange woordgroep, ‘frase’) nodig. Bij voorkeur wordt de definitie van het concept gebaseerd op het onmiddellijk erboven liggende concept in het conceptstelsel.

In het voorbeeld van ‘car’ hierboven kan de (Nederlandstalige) definitie luiden: ‘voertuig met gesloten carrosserie, voorzien van twee of vier portieren en twee of meer passagiersstoelen’ (type ‘auto’). Zo ook kan ‘transmission’ (in het Nederlands) worden gedefinieerd als ‘verzameling van mechanische onderdelen in een auto die als geheel de kracht van de motor op de wielen overbrengt’ (dus een onderdeel van ‘auto’). In beide gevallen wordt verwezen naar het direct bovenliggende concept. In het geval van de generieke definitie worden een of meer specifieke, onderscheidende kenmerken toegevoegd.

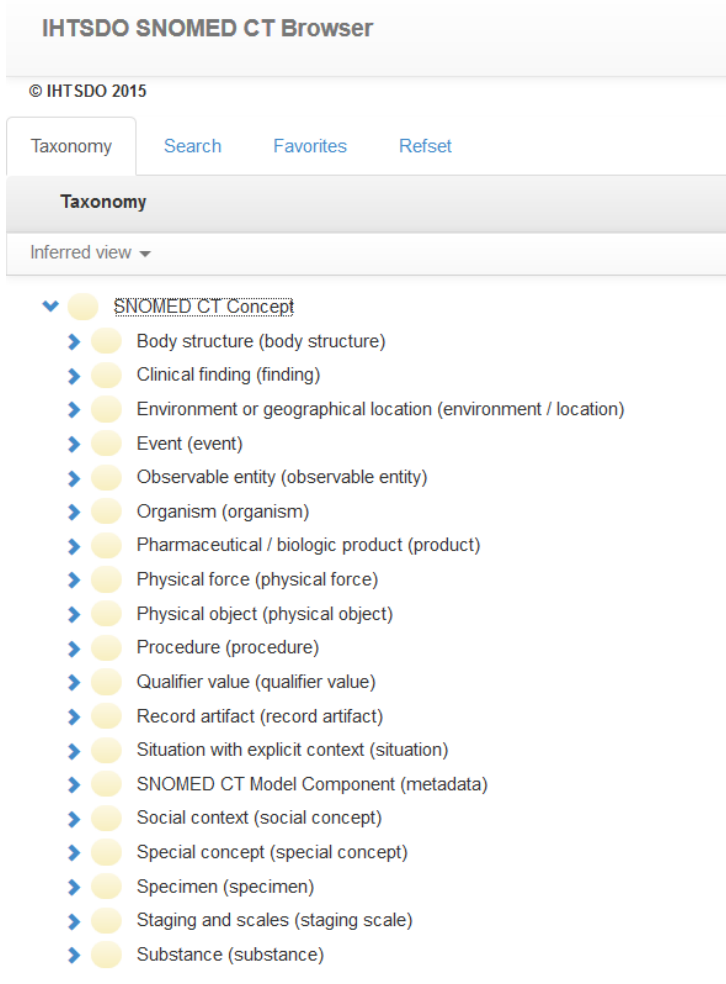
Beschrijvende aanduidingen die dienen om concepten van elkaar te onderscheiden, laten zich vastleggen als een omschrijvende definitie in lopende tekst, maar ook als een beschrijvingslogica. Voor dit principe is gekozen in SNOMED CT®, dat concepten definieert door hun hiërarchische en definiërende attribuutrelaties. Paragraaf 3.4 (Definities, attributen en relaties in SNOMED CT®) gaat hierop in.

3 SNOMED CT® als medische terminologie

Dit hoofdstuk behandelt de hoofdkenmerken van de structuur van SNOMED CT®, in het bijzonder de aspecten die van belang zijn voor vertalers. Uitvoerigere en meer algemene informatie over de structuur van SNOMED CT® is te vinden in de *SNOMED CT®-startersgids* en in de *SNOMED CT®-Technical-implementationguide*.

3.1 De multihiërarchische en multiaxiale structuur van SNOMED CT®

SNOMED CT®-concepten maken deel uit van een systeem met concepten die zijn gerangschikt in een aantal generieke hiërarchieën naar gelang de domeinen waartoe zij behoren. De concepten zijn gerangschikt in hiërarchieën met betrekking tot klinische domeinen als Body Structure ('lichaamsstructuur'), Clinical finding ('medische bevinding'), Procedure ('verrichting'), Substance ('substantie') enzovoort. Ook opgenomen zijn termen die concepten vertegenwoordigen met betrekking tot niet-medische informatie in het patiëntendossier. Deze concepten zijn te vinden in hiërarchieën als Event ('gebeurtenis'), Environment or geographical location ('milieu of geografische lokatie') en Physical object ('fysiek object'):

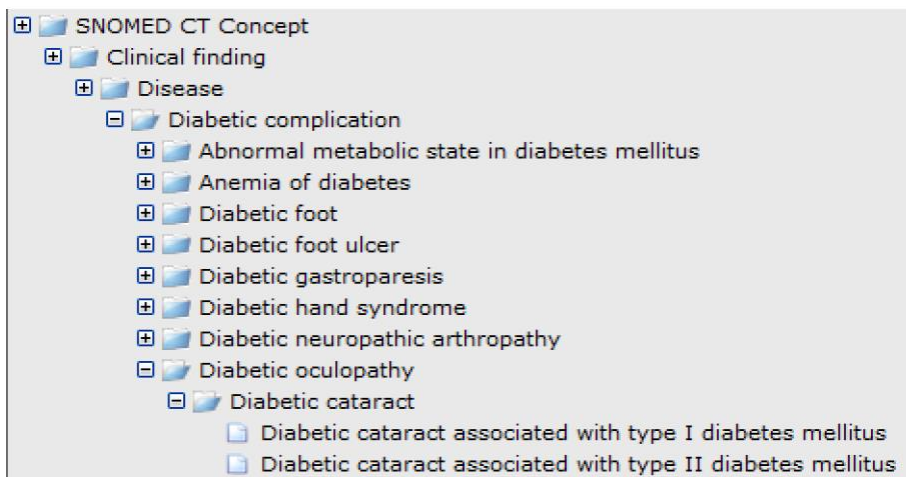

figuur 4: Het SNOMED CT®-'root'-concept, met onmiddellijk ondergeschikte concepten

Hoe verder ('dieper') men in een hiërarchie afdaald, des te specifiekere worden de daar aan te treffen concepten. De laagste niveaus van een hiërarchie als Clinical finding vertegenwoordigen concepten met zeer gedetailleerde medische kenmerken. Dit principe duidt men aan met **granulariteit**, een eigenschap die toeneemt binnen een zich vertakkende hiërarchie.

Om praktische redenen zijn alle hiërarchische relaties in SNOMED CT® generiek (zogenoeten IS-EEN-relaties). Anders gezegd: alle relaties binnen de hiërarchie zijn 'supertype-subtype-relaties'. Zoals uitgelegd in de paragraaf over generieke conceptsystemen laat een ondergeschikt SNOMED CT®-concept zich van zijn bovenliggende concept onderscheiden door ten minste één specifiek, onderscheidend kenmerk.

Een concept als 'diabetische staar geassocieerd met diabetes mellitus type I', deel van de hiërarchie Clinical finding ('medische bevinding'), is een type van 'diabetische staar', wat een type van 'diabetische oogziekte' is, wat weer een type van een 'diabetische complicatie' is, wat weer een 'ziekte' is, wat weer een 'medische bevinding' is:

figuur 5: voorbeelden van rangschikking van concepten in een hiërarchie

Het concept 'diabetische staar geassocieerd met diabetes mellitus type I' is gerepresenteerd door de volledig gespecificeerde naam ('fully specified name', FSN), 'diabetische staar geassocieerd met diabetes mellitus type I (stoornis)', en door een voorstel voor de voorkeurstern ('diabetische staar geassocieerd met diabetes mellitus type I'). Bij dit voorbeeld zijn geen andere synoniemen aan het concept toegevoegd.

In de terminologie houdt multiaxialiteit oftewel meerassigheid in dat een concept meer dan één bovenliggend concept kan hebben. Zo heeft een concept als 'excision of fragment of bone', als onderdeel van de hiërarchie Procedures ('verrichtingen'), twee onmiddellijk bovenliggende concepten:

- het betreft een type 'excision of bone';
- het betreft tevens een type 'removal of bone fragments'.

3.2 Volledig gespecificeerde namen en voorkeursternen

Elk concept wordt gerepresenteerd door één volledig gespecificeerde naam (Engels: 'fully specified name', FSN) en meerdere synoniemen waarvan één synoniem gemarkeerd wordt als **voorkeurstern** (Engels: 'Preferred term').

De volledig gespecificeerde naam is bedoeld als de volledige beschrijving van het onderliggende concept. De voorkeurstern representeert doorgaans het concept in een klinische context.

Elke taal- of landspecifieke editie van SNOMED CT® moet voor elk te representeren concept ten minste een volledig gespecificeerde naam en een voorkeurstern bevatten. Sommige SNOMED CT®-concepten bevatten naast een volledig gespecificeerde naam en een voorkeurstern nog een omschrijvende toelichting.

Alle volledig gespecificeerde namen moeten uniek zijn. Zo is ‘**hematoma (morphologic abnormality)**’ een volledig gespecificeerde naam die de beschrijving weergeeft van wat de patholoog op weefselniveau ziet. Daarentegen is ‘**hematoma (disorder)**’ de volledig gespecificeerde naam en wel de term die wordt gebruikt voor overdracht van de medische diagnose ‘**hematoma**’ door bijvoorbeeld een huisarts. De voorkeursterm ‘**hematoma**’ kan dus worden gebruikt voor de representatie van beide concepten.

Meer informatie over conceptaanduidingen is te vinden in de *SNOMED CT®-Startersgids*.

3.3 IHTSDO-stijlgidsen, redactiebeleid

Vertalers moeten zich voor elk domein vertrouwd maken met de desbetreffende IHTSDO-stijlgids. Werken zij bijvoorbeeld aan de hiërarchie Body structure (‘lichaamsstructuur’), dan stuiten zij daar op een fors aantal concepten die worden gerepresenteerd door termen met woorden als ‘structuur’, ‘deel van’, ‘(ge)heel/volledig’ en ‘alle(s)’. Zulke termen moeten nauwgezet worden geïnterpreteerd. *IHTSDO SNOMED CT® Editorial Guide*, bevat gedetailleerde uitleg hierover voor vertalers en overige medewerkers van vertaalprojecten.

3.4 Definities, attributen en relaties in SNOMED CT®

Elk concept is met zijn onmiddellijk bovenliggende concept verbonden door een IS EEN-relatie. Een concept kan in SNOMED CT® verscheidene supertyperelaties hebben en door attribuutrelaties verbonden zijn met een of meer concepten in andere hiërarchieën.

Samen met de hiërarchische relaties vormen attribuutrelaties de SNOMED CT®-conceptdefinitie, die te onderscheiden is van een gewone, omschrijvende definitie in lopende tekst. Elk definiërend of kwalificerend kenmerk van het concept wordt gerepresenteerd door een relatie die bestaat uit **attribuut + een waarde**.

Een concept, bijvoorbeeld ‘**appendicitis**’, kan op verscheidene manieren worden weergegeven. Zo heeft dit woord als taalkundige herkomst (de ‘etymologie’) het Latijnse woord ‘**appendix**’ (betekenis: ‘aanhangsel’) en het achtervoegsel ‘-itis’ (duidt ‘ontsteking’ aan). De definitie van het concept is hierdoor ‘**ontsteking van de appendix**’. Voor wie met medische terminologie vertrouwd is, volstaat echter meestal de term ‘**appendicitis**’. (Overigens is het Nederlandse synoniem ‘**blindedarmontsteking**’ weliswaar gangbaar, maar anatomisch onjuist. Immers, niet de blindedarm (oftewel het caecum), maar slechts het wormvormige aanhangsel daarvan raakt ontstoken.)

Een systematische terminologie als SNOMED CT® biedt zo nodig nog een uniek herkenningskenmerk (‘identificer’, ID) voor identificatie van dit concept door middel van een cijferreeks of een andersoortige code. Zo heeft het concept ‘**appendicitis**’ in SNOMED CT® het unieke conceptidentiteitskenmerk (concept-ID) 74400008.

Het concept ‘**cellulitis of foot**’ heeft twee bovenliggende concepten (IS EEN-relaties), te weten ‘**disorder of foot**’ en ‘**cellulitis of leg**’. Dit voorbeeldconcept verwijst gelijktijdig naar:

- een concept in de subhiërarchie Inflammatory disorder (‘**ontstekingsstoornis**’) door middel van een attribuutrelatie die bestaat uit het attribuut ASSOCIATED MORPHOLOGY + de waarde ‘**cellulitis**’, gekozen uit de subhiërarchieconcepten van Inflammatory disorder;
- een concept in de hiërarchie Body Structure (‘**lichaamsstructuur**’) door middel van een attribuutrelatie die bestaat uit het attribuut FINDING SITE (‘**lokalisatie**’) + de waarde ‘**foot structure**’ (‘**voetstructuur**’), gekozen uit de concepten van Body Structure.

Dit laat zich als volgt weergegeven:

cellulitis of foot

IS-A disorder of foot (disorder)

IS-A cellulitis of leg (disorder)

ASSOCIATED MORPHOLOGY cellulitis (morphologic abnormality)

FINDING SITE foot structure (body structure)

Met uitzondering van het SNOMED CT®-‘root’-concept zijn veel concepten logisch gedefinieerd door hun relaties. Voorts laat zich een beschrijvende vorm van de conceptdefinitie afleiden uit hiërarchische relaties en definiërende attribuutrelaties.

4 Het vertalen van SNOMED CT®

SNOMED CT® is een terminologisch hulpmiddel dat zich goed laat vertalen. Als klinische terminologie wordt het steeds meer door ontologische principes gestuurd. Een discussie over de inconsistentie die erin voorkomt, valt buiten het bestek van deze vertaalrichtlijn. De SNOMED CT® - kernterminologie (internationale release) is niet perfect en wordt voortdurend verbeterd. Daarom is oplettendheid gevraagd van alle leden van een vertaalteam. Zij moeten de relaties van elk concept nauwgezet analyseren en zo de juiste, bedoelde betekenis van een term in zijn terminologische context blootleggen.

SNOMED CT® is ontworpen als omvangrijke terminologie ten behoeve van een brede groep van zorgprofessionals in diverse werksituaties. De startersgids noemt als kerndoel het bevorderen van begrijpelijkheid, reproduceerbaarheid en bruikbaarheid. Met dit doel voor ogen moet het vertaalteam streven naar termen die de onderliggende concepten weergeven en daarbij niet alleen begrijpelijk en inzichtelijk zijn, maar ook door hun bruikbaarheid brede steun bij zorgprofessionals vinden.

Bij de weergave van een concept is gelijkwaardigheid in betekenis (semantische equivalentie) van groot belang. Het vertalen van SNOMED CT® moet leiden tot accurate en eenduidige, niet-dubbelzinnige beschrijvingen van SNOMED CT®-concepten in de doeltaal. Vertalers moeten zich daarbij laten leiden door het principe van conceptgebaseerd vertalen. Daartoe moeten voor elk doeltaalgebied taalkundige richtlijnen worden opgesteld met onder meer regels voor de woordvorming (morfologie), de woordvolgorde (syntaxis) en de algehele schrijfwijze (spelling) van afzonderlijke woorden en woorddelen.

4.1 Elementaire aanpak

Interdisciplinaire samenwerking en ruime aandacht voor formulering, spelling en klinische relevantie) zijn nodig om medische terminologie geschikt te maken voor toepassing in zorg-IT. Taalkundige en vakinhoudelijke kwaliteit gaan daarbij hand in hand.

Tijdens het vertaalproces moet sprake zijn van een nauwe samenwerking tussen (medisch) informatici, terminologen en taalkundigen. Zowel zorgprofessionals als terminologen benadrukken het belang van interdisciplinaire samenwerking bij juist het vastleggen van terminologie (vgl. Infoterm 2005). Vertaalwerkzaamheden waarbij men slechts let op de taalkundige regels voor woordvorming en woordvolgorde kunnen resulteren in ogenschijnlijk correct vertaalde termen, die echter bij nadere beschouwing niet het bedoelde concept representeren en hierom niet door zorgprofessionals zullen worden geaccepteerd. Dit neem niet weg dat vertaalde termen moeten aansluiten bij officiële regels voor spelling en grammatica, waarmee onenigheid en misverstanden worden voorkomen en een uniforme, interoperabele terminologie ontstaat.

Bij het formuleren van vertalingen moeten de vertalers uitgaan van basisregels voor betekenis, woordvorm en woordvolgorde die bij de algemene doeltaalregels aansluiten. Leidt dit gebruik van standaardtaalregels tot een vertaling die problematisch sterk van de heersende vaktaal afwijkt, dan raadpleegt de projectcoördinator voor uitsluitend een deskundige met gezag ten aanzien van de medische vaktaal in het doeltaalgebied. Deze taalreferent wordt zo mogelijk al bij het vertaalproject betrokken vóór aanvang ervan.

De volgende paragrafen behandelen de belangrijkste problemen waarmee vertalers te maken kunnen krijgen bij hun streven naar consistente en door de doelgroep te accepteren termen als onderdeel van een evenwichtig samengestelde terminologie.

4.1.1 Conceptgebaseerd vertalen als essentieel vertaalprincipe

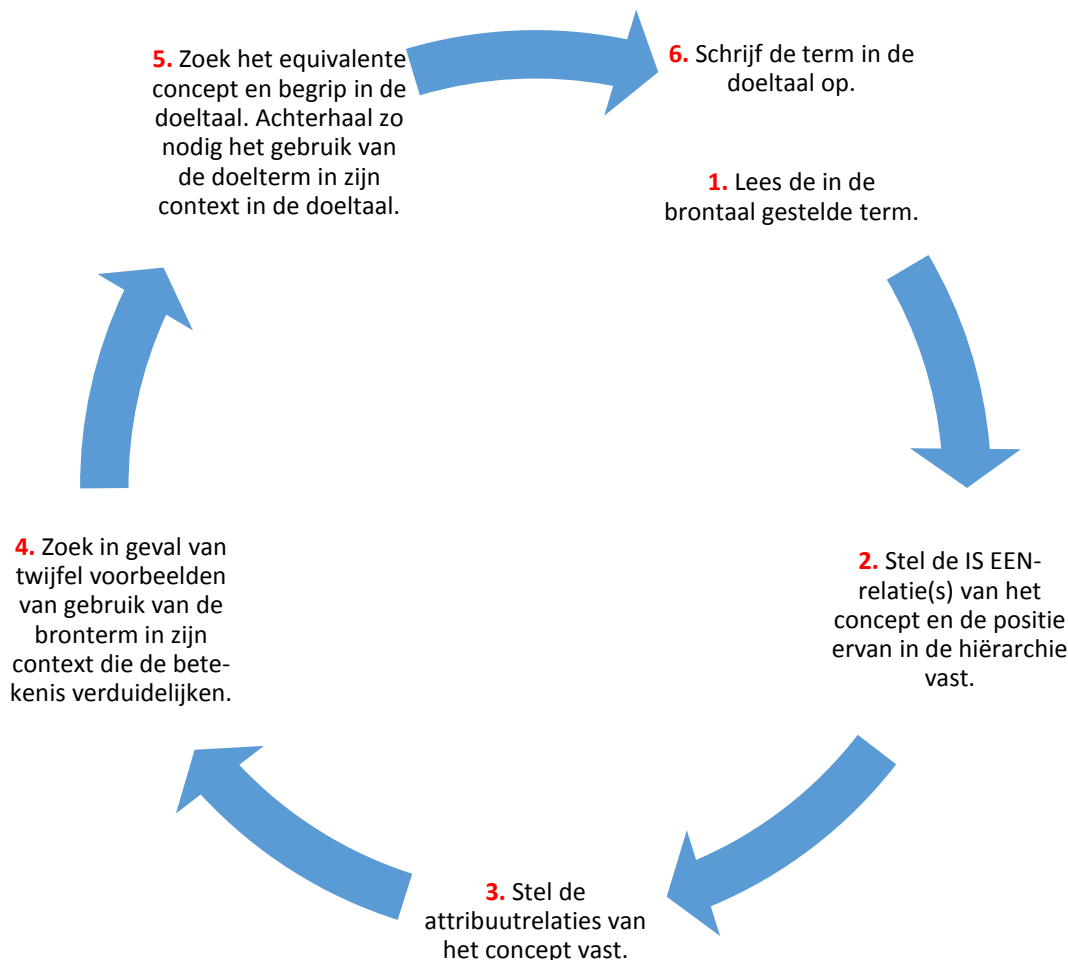
Wie complexe vaktermen vertaalt ten behoeve van een terminologie, moet diepgaand inzicht hebben in de termdomeinen om trefzeker woord(groep)en in de doeltaal te kunnen kiezen voor de nauwkeurige representatie van concepten in de brontaal, de taal waaruit wordt vertaald. Het vertaalteam moet het belang inzien van het juiste begrip van enerzijds de betekenis van een term in de brontaal (inclusief de hiërarchische positie van het concept) en anderzijds de relaties van het concept met overige concepten.

oorspronkelijke, Engelse term	juiste vertaling	aangetroffen, onjuiste vertaling
sore bottom	[Deens] <i>ømt sædeparti</i> = 'pijnlijk zitvlak'	<i>pijnlijke bodem</i> = 'pijnlijk laagste punt' (bijv. van een put')
open reduction of volvulus of cecum	[Frans] <i>réduction d'un volvulus caecal par voie ouverte</i> = 'reductie van volvulus van caecum, open benadering'	<i>réduction d'un volvulus caecal à ciel ouvert</i> = 'reductie van volvulus van caecum, open operatie'

figuur 6: voorbeeld van letterlijke vertalingen als gevolg van onvoldoende begrip van de onderliggende betekenis

Deze voorbeelden illustreren hoe onvoldoende begrip van de onderliggende betekenis tot een onzinnige vertaling leidt.

Voor het vertaalproces worden de volgende zes stappen aanbevolen:

figuur 7: Zes aanbevolen stappen in het vertaalproces

4.2 Algemene taalkundige uitgangspunten

Zoals eerder is aangegeven, moet een taal- of landspecifieke editie van SNOMED CT® rekening houden met officiële taalregels in het doeltaalgebied (doeltaal = taal waarin wordt vertaald). Daarom moeten taalkundige richtlijnen worden opgesteld met betrekking tot spelling, woordvorming (morfologie), woordvolgorde (syntaxis) en stijlregister.

De doelgroep van een taal- of landspecifieke editie van SNOMED CT® bestaat primair uit zorgprofessionals in dat doelgebied. De vertalers moeten de vaktaal ('language for specific purposes', LSP) van die doelgroep op een hoog niveau beheersen. Bij voorkeur vertalen zij in hun moedertaal, niet in de doeltaal als vreemde taal.

Nog voor aanvang van de vertaalwerkzaamheden moeten basisregels worden vastgelegd als leidraad voor de keuze van lexicale varianten. Een voorbeeld: verscheidene taalgebieden in Europa hanteren nog veel zuiver Latijnse medische begrippen, in het bijzonder in de anatomie, een vakgebied waarin Angelsaksische landen verregaand voor verengelsing hebben gekozen. Tegelijkertijd gebruiken veel van deze landen (of taalgebieden) bij bijvoorbeeld diagnostiek en verrichtingen leenwoorden uit het Latijn waarin klassieke spellingkenmerken verregaand aan de landstaal zijn aangepast, zogeheten '**bastaardwoorden**'. Basisregels ten aanzien van dit soort varianten helpen een vertaler de juiste keuze te maken uit nu eens Latijnse woorden, dan weer bastaardwoorden.

Voorbeeld: Amerikaans Engels 'hemorrhagic', Brits Engels 'haemorrhagic', Nederlands 'hemorragisch', Duits 'häorrhagisch', Latijn 'haemorrhagicus/-a/-um/-i'; Engels/Latijn 'arrhythmia', Nederlands 'aritmie'.

Jargon is informele vaktaal voor op de werkvloer en hoort niet thuis in een voorkeursterm. Zeer gangbaar jargon kan eventueel als synoniem worden opgenomen. Jargonwoorden onderscheiden zich van vaktermen doordat zij niet formeel zijn vastgelegd en gedefinieerd. Mede hierdoor worden zij niet eenduidig begrepen buiten de eigen, nauwe gebruikersgroep. Een ziekenhuis kan als 'huistaaltje' zijn eigen jargon opbouwen, dat mogelijk verkeerd wordt begrepen door vakgenoten in een ander ziekenhuis.

Het aandachtspunt '**stijlregister**' richt zich op de onwenselijkheid van verouderde ('obsolete') en niet algemeen aanvaardbare woorden. Nederlandstalige voorbeelden: obsolete termen als '(onbehandelde) lues' en '(tertiaire) syphilis', waarbij het tweede woord steeds in woordkeuze en schrijfwijze te vervangen is door 'syfilis'; voorts 'papilatrofie', maar de anatomische aanduiding 'discus nervi optici', al decennia lang de officiële term voor 'papilla nervi optici'. Maatschappelijk niet-geaccepteerde woorden zijn in het Nederlands bijvoorbeeld 'mongoloïde idiotie' als synoniem van 'syndroom van Down', 'downsyndroom' dan wel 'trisomie-21'. Storende stijlbreuk n een termenstelsel is de onnodige afwisseling tussen nu eens hedendaagse woordvormen en dan weer archaïsmen ('de suikerzieke deed een hoop tentamina suïcidiï', 'de diabeticus verrichtte multipele zelfdodingspogingen', 'het dossier van de diabetespatiënt telde ettelijke TS'en').

Het vertaalteam volgt in principe het officiële taalbeleid in het doeltaalgebied. Doorgaans worden algemene taalregels beschikbaar gesteld in de vorm van een leidraad, meestal op de website van de (semi)overheidsafdeling die het taalbeleid voert. Die regels kunnen tekortschieten voor het medische register in de doeltaal. In die (waarschijnlijke) situatie moet het vertaalteam aanvullende (ver)taalregels (doen) opstellen voor ten minste spelling en woordvorming. Een bruikbare toetssteen is dan bijvoorbeeld het taalgebruik in het meest toonaangevende landelijke medische woordenboek en vaktijdschrift.

De volgende paragrafen gaan in op taalkundige en terminologische aspecten ten aanzien van de doeltaalterminologie.

4.2.1 Omgaan met dubbelzinnigheid (ambiguïteit) in de brontaal

Soms komt het voor dat een term in de internationale release voor verschillende uitleg vatbaar is. Voorkomen moet worden dat die dubbelzinnigheid (ambiguïteit) door woordelijke vertaling in de doelterminologie terechtkomt. Stelt het vertaalteam vast dat een term of omschrijving in SNOMED CT® (mogelijk) dubbelzinnig is, dan moet dit aan de IHTSDO worden gemeld. Zodra de IHTSDO uitsluitel heeft gegeven, kan de vertaling definitief worden opgesteld.

4.2.2 Keuze van de geschiktste term voor een concept

Terminologen benadrukken dat een goede kwaliteit van vaktermen samenhangt met de juiste terminologische kwaliteitseisen. Slechts interdisciplinair samenwerken en goedkeuren volstaat niet bij het (doen) vertalen van SNOMED CT®: er moeten specifieke kwaliteitseisen worden omschreven en opgevolgd. Het vertalen van een terminologie die geaccepteerd wordt door een doelgroep van zorgprofessionals kan niet zonder onderstaande zes criteria. Zij gaan vooral op voor volledig gespecificeerde namen en termen voor toepassing in de kliniek. Bij daarnaast op te nemen synoniemen is wel enige ambiguïteit geoorloofd.

Een vertaalde term is in de doeltaal:

- **eenduidig** oftewel vrij van dubbelzinnigheid, dus niet pluri-interpretabel oftewel vatbaar voor verschillende uitleg;
- **taalkundig juist** doordat officiële taalregels voor spelling en woordvorming in de doeltaal in acht zijn genomen;

- **inzichtelijk en zelfverklarend** doordat de term de kenmerken van het onderliggende concept weergeeft;
- **internationaal herkenbaar** doordat de term zo mogelijk is samengesteld uit (leen)woorden en voor-, in- en achtervoegsels uit het Latijn (inclusief verlatijnt Grieks);
- **acceptabel voor de doelgroep** doordat de term waar mogelijk rekening houdt met de bestaande vaktaal van zorgprofessionals en hun taalvoorkeuren;
- **systematisch en consistent** doordat er sprake is van overeenkomst in woordbouw en woordvolgorde in de term in de brontaal en de doeltaal in het geval van betekenisverwantschap tussen beide concepten.

Deze criteria zijn echter soms onderling strijdig. Als in zo'n geval niet aan alle vereisten is voldaan, kan de term door de doelgroep als 'onacceptabel' worden beschouwd. Dan vindt het begrip maar moeizaam ingang.

Veelgebruikte eponiemen, zoals 'ziekte van Bechterew', 'downsyndroom' en 'apgarscore', voldoen niet aan het criterium 'inzichtelijk en zelfverklarend'. De persoonsnaam zegt immers niets over het onderliggende concept. De traditionele voorkeur voor eponiemen in de geneeskunde werkt internationale herkenbaarheid van een term tegen. Daarbij wordt eenvormigheid in de terminologie ook nog eens bemoeilijkt door een wisselende keuze voor nu eens (zeer) lange woordsamenstellingen en dan weer woordgroepen (al dan niet met bijvoeglijke naamwoorden, lidwoorden en voorzetsels): 'tibia adamantinoma', 'tibial torsion', 'fracture of tibia' enzovoort.

Door al dit soort factoren voldoet niet elke SNOMED CT®-term in de internationale release en in landspecifieke versies aan alle genoemde taalkundige vereisten. Past men een term aan de ene eis aan, dan komt soms weer een andere eis in het gedrang.

De leden van het projectteam die de (ver)taalregels opstellen, zien zich zo gesteld voor de uitdaging te voldoen aan het kwaliteitsprincipe van overkoepelende en individuele principebesluiten die aansluiten bij de begripsleer (terminologie), de klinische praktijk en de 'acceptatievoorwaarden' van de doelgroep.

AANDACHTSPUNT Is voor de terminologie in de doeltaal een stelsel van vertaalregels te vormen met zinvolle prioriteiten binnen de kwaliteitseisen voor termen?

4.2.3 Problematiek van gelijkwaardigheid van concepten

4.2.3.1 Variatie per land of cultuur

Vertalers kunnen niet volstaan met 'vertalen wat er staat': zij moeten bedacht zijn op sociale en culturele verschillen tussen brontaal(gebied) en doeltaal(gebied) en moeten deze verschillen meenemen in hun vertaalproces. Een kundige uitvoering van juist deze lastige deeltaak onderscheidt de professionele vertaler van de hobbyende beunhaas. Men duidt dit aanpassingsproces wel aan met 'lokaliseren/internationaliseren van een vertaling'. Vertalers moeten er ook op voorbereid zijn dat er soms geen sprake is van gelijkwaardigheid tussen gekoppelde concepten in de brontaal en de doeltaal.

SNOMED CT® is in de loop van vele tientallen jaren tot stand gekomen. Daardoor zijn sommige opgenomen termen gebaseerd op het Britse of Amerikaanse zorgstelsel en op een gezondheidszorg die niet overal ter wereld aan de orde is. Dit aspect is inmiddels vastgesteld in de internationale release in verscheidene subhiërarchieën van hiërarchieën, zoals in Social context ('sociale context'), Regime/therapy ('behandeling'), Environment or geographical location ('milieu of geografische locatie'), Substance ('(chemische) stof') en Pharmaceutical/biological product ('farmaceutisch/biologisch product').

Bij concepten rondom geneesmiddelen en vaccins laten bijvoorbeeld de dosis, dosering en toedieningsvorm zich soms niet gelijkwaardig representeren. Daarnaast kan het voorkomen dat nationale wet- en regelgeving in het doeltaalgebied voorschrijven welke geneesmiddelen in de landelijke editie van SNOMED CT® mogen voorkomen en welke niet. De hiërarchie Pharmaceutical/biological product ('farmaceutisch/biologisch product') is een voorbeeld van een hiërarchie die per doeltaal volledig hierop moet worden beoordeeld. Daarbij moeten per land gezaghebbende farmacologen worden geraadpleegd om SNOMED CT® aan de landelijke regels te laten voldoen, ook met het oog op een eventuele nationale extensie. Meestal vindt men voor een minder compatibel concept wel een acceptabele plaatselijke term die afdoende wordt begrepen.

De geschiktheid van cultuurgebonden concepten per land verdient dus extra aandacht. Soms is het zelfs nodig in de landelijke editie van SNOMED CT® een of meer nieuwe subhiërarchieën uit te werken om zo aan de overheids-eisen te voldoen. Reeds voor aanvang van het vertaalproces moet men daarom nagaan of er sprake is van subhiërarchieën met concepten die niet algemeen internationaal geldend zijn. Per land beslist dan het plaatselijke vertaalteam hoe met deze concepten om te gaan.

4.2.3.2 Valse vrienden

Soms lijken concepten gelijkwaardig, maar zijn zij dit bij nauwkeurige beschouwing niet. Een woord kan in de brontaal en doeltaal identiek zijn, maar zich in de afzonderlijke talen verschillend hebben ontwikkeld en zo uiteenlopende, taalspecifieke betekenissen hebben gekregen. Zulke woorden noemt men 'valse vrienden'. Zo lijken de Engelse term 'typhus' en de Nederlandse term 'tyfus' hetzelfde concept aan te duiden. Dat is echter niet zo:

- Het Nederlandse begrip 'buiktyfus' (veelal verkort tot 'tyfus') komt overeen met Engels 'typhoid (fever)', dat soms is 'terugver nederlandse' tot '(het) tyfoïd'. Synoniemen hiervan in het Latijn zijn 'typhus abdominalis' en 'febris typhoidea'.
- Het Engelse begrip 'typhus' laat zich vertalen als 'vlektyfus'.

Zo ook zal menigeen denken dat het Engelse woord 'assertive' in het Frans met 'assertif' kan worden vertaald. De betekenis in het Engels is echter primair 'vastberaden' en die in het Frans is primair 'bevestigend'. Het woord '(the) surgery' is Brits Engels voor 'de spreekkamer' (in België ook wel: 'het kabinet'). Een niet-medisch voorbeeld: in de Verenigde Staten betekent 'gas' ook 'benzine'. In geval van twijfel raadpleegt de vertaler ten minste een of meer gezaghebbende, recente medische vertaalwoordenboeken, liever dan dat voor het gemak snel wordt gekozen uit de eerste zoekresultaten van zoekmachines op het internet. Zie voor medisch Nederlands ook bijlage C.

Een vertaalprobleem kan ontstaan wanneer een term in de ene taal een breder concept vertegenwoordigt dan in de andere taal. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Engelse woorden 'substance' en 'drug', die in allerlei farmaceutische vaktermen voorkomen. In een enkel geval laat 'substance' zich wel in het Nederlands als 'substantie' vertalen, maar in de meeste gevallen is deze vertaling ongeschikt. Het woord 'drug', een zogeheten holoniem, heeft in het Engels een veelheid aan betekenissen, die niet samen in één gelijkwaardig Nederlands woord terug te vinden zijn. De vertalers moeten dan op zoek gaan naar een **meroniem** dat per geval het bedoelde concept aangeeft.

De volgende vier sleutelbegrippen in de terminologie zijn in dit verband het onthouden waard:

- een **holoniem** is een begrip dat een geheel aanduidt in relatie tot een of meer andere woorden; voorbeeld: 'lichaam' als holoniem van 'hoofd', 'hoofd' als holoniem van 'mond';
- een **meroniem** is een begrip dat in relatie tot een ander woord een deel daarvan aanduidt; voorbeeld: 'mond' als meroniem van 'hoofd', 'hoofd' als meroniem van 'lichaam';

- een **hyperoniem** is een begrip waarvan de betekenis die van verscheidene meer specifieke woorden (zijn hyponiemen) insluit;
voorbeeld: ‘meubel’ als hyperoniem van ‘bank’, ‘stoel’ en ‘tafel’, drie hyponiemen ervan;
- een **hyponiem** is een begrip dat samen met andere hyponiemen onder een breder, meer algemeen begrip (het hyperoniem) kan worden gevat;
voorbeeld: ‘bank’, ‘stoel’ en ‘tafel’ als hyponiemen van ‘meubel’, het hyperoniem.

AANDACHTSPUNT Zijn de vertalers, correctoren/redacteuren en overige medewerkers voldoende vertrouwd met het criterium van conceptequivalentie en de noodzaak van vertalingen die op een concept gebaseerd zijn en niet op een term of woord?

4.2.4 Vertaalmethodes voor een passende woordvolgorde (‘syntaxis’)

Bij vaktaal en vakliteratuur streven vertalers in eerste instantie naar bruikbaarheid van de vertaling, dus naar taalfunctionaliteit, en pas in tweede instantie naar welgevormdheid (taalesthetiek). Diverse vertaaltechnieken richten zich specifiek op functionaliteit, zo tonen onder meer Molina et al. aan (Lonia et al, 2000). Vertaaloplossingen als ‘leenvertaling’ en ‘letterlijke vertaling’ zijn bruikbaar indien er sprake is van gelijkwaardigheid van concepten (conceptequivalentie), internationale herkenbaarheid, ruime acceptatie door de doelgroep en aansluiting bij de criteria voor SNOMED CT®. In veel gevallen bereikt men een passende functionaliteit van een vertaling echter door grammaticale omzetting, omschrijving of explicitering van equivalenten. Geschikte vakliteratuur met betrekking tot de keuze van methodiek en vertaaloplossingen voor SNOMED CT® is voor het Spaans Reynoso et al. (2000) en voor het Deens Høy (2006). Onderstaand schema toont diverse relevante vertaaltechnieken:

vertaaltechniek	Engelse vorm	morfosyntactische indeling van Engelse term	Deense term	morfosyntactische indeling van gekozen vertaling	letterlijke vertaling in het Nederlands van de Deense term
leenwoord, ontlening	<i>cardiac output</i>	bijvoeglijk naamwoord ('bijv. nw.'; syn. adjectief) + zelfstandig naamwoord ('z. nw.'; syn. substantief)	<i>cardiac output</i>	bijv. nw. en z. nw.	-
letterlijke vertaling (zgn. <i>calque</i> , een Engels begrip)	<i>closed fracture of metacarpal bone</i>	deelwoord als bijv. nw. + z. nw. + voorzetsel + bijv. nw. + z. nw.	<i>lukket fraktur af metakarpalknogle</i>	deelwoord als bijv. nw. + z. nw. + voorzetsel + bijv. nw.-z. nw.-samenstelling	‘gesloten fractuur van metacarpaal-beentje (middenhandsbeentje)’
transpositie (wijziging van grammaticale categorie)	<i>disability affecting daily life</i>	z. nw. + gerundium (≈ tegenwoordig deelwoord) + bijv. nw. + z. nw.	<i>funktionsnedsættelse der påvirker daglig livsførelse</i>	z. nw.-z. nw.-samenstelling + bijvoeglijke bijzin	‘functionele vermindering die dagelijks leven (sgang) beïnvloedt’
omschrijving (vakterm: <i>amplification</i>)	<i>battered wife</i>	deelwoord als bijv. nw. + z. nw.	<i>hustru der har været udsat for vold i hjemmet</i>	z. nw. + bijvoeglijke bijzin	‘echtgenote die is blootgesteld aan geweld (in het (t)huis)’
ingeburgerd equivalent	<i>Y-graft</i>	voorop geplaatste (‘geprefigeerde’) letter + z. nw.	<i>bukseprotese</i>	z. nw.-z. nw.-samenstelling	‘broekprothese’
			Zweedse term		letterlijke vertaling in het Nederlands van de Zweedse term
leenwoord, ontlening	<i>blue baby</i>	bijv. nw. + z. nw.	<i>blue baby</i>	bijv. nw. + z. nw.	-
letterlijke vertaling (zgn. <i>calque</i> , een Engels begrip)	<i>closed fracture of two ribs</i>	deelwoord als bijv. nw. + z. nw. + voorzetsel + bijv. nw. + z. nw.	<i>sluten fraktur på två revben</i>	deelwoord als bijv. nw. + z. nw. + voorzetsel + bijv. nw. + z. nw.	gesloten fractuur op (‘van’) twee ribben’
transpositie (wijziging van grammaticale categorie)	<i>cystocele affecting pregnancy</i>	z. nw. + gerundium (≈ tegenwoordig deelwoord) + z. nw.	<i>cystocele som påverkar graviditeten</i>	z. nw. + bijzin	‘cystocele die beïnvloedt de zwangerschap’
expliciterende omschrijving (vakterm: <i>amplification</i>)	<i>heavy-for-dates</i>	woordgroep die bestaat uit bijv. nw. + voorzetsel + z. nw.	<i>tung i förhållande till graviditetstiden</i>	adjectief + voorzetsel + substantief + voorzetsel + substantief-substantief-samenstelling	‘zwaar in verhouding tot de zwangerschapsduur/-tijd’

figuur 8: voorbeelden van vertaaltechnieken (met vermelding van morfologisch-syntactische structuur van de term in bron- en doeltaal)

De werkwoordsfunctie/-vorm ‘gerundium’ (het ~; Engels: ‘the gerund’) is kenmerkend voor het Engels en minder gebruikelijk in veel andere talen. Bij veel vertaalrichtingen dwingt deze werkwoordsvorm de vertaler de woordvolgorde in sommige SNOMED CT®-termen aan te passen en het gerundium te vervangen door een bijvoeglijke bijzin (zie de eerste twee voorbeelden) of een bepaling met een voorzetsel (derde voorbeeld):

Engels	conditions affecting ...	Spaans	enfermedades que afectan ...	Nederlands	ziektes die ... aantasten
Engels	disease presenting primarily with ...	Deens	sygdom der primært manifesterer sig ved ...	Nederlands	ziekte die zich primair manifesteert bij ...
Engels	... affecting pregnancy	Deens	... med indvirkning på graviditet	Nederlands	... met uitwerking op de zwangerschap

Vorzetselbepalingen en **bijvoeglijknaamwoordconstructies** komen voor in voorkeurstermen in SNOMED CT®; denk aan ‘intrinsic vein of kidney’ versus ‘subclavian artery’ en ‘knee joint’. Voor de doeltaal ontbreken soms vaste regels voor de keuze van een constructietype. Een principebesluit voor alle hiërarchieën, een specifieke hiërarchie of een specifiek concepttype laat zich niet altijd nemen. De oplossing is dan het taalgebruik in de kliniek te volgen of de woordconstructie in de brontaal over te nemen:

Engels	skin abscess	Spaans	absceso cutáneo	Nederlands	huidabces, cutaan abces
Engels	abscess of the skin	Spaans	absceso de la piel	Nederlands	abces van de huid
Engels	ligament of finger	Deens	fingerligament	Nederlands	vingerligament

Werkwoordsvervoegingen moeten behoedzaam en met mate worden gebruikt. Zij mogen in geen geval in de hiërarchie Operations (‘verrichtingen’) voorkomen. Een voltooid deelwoord kent een verrichting namelijk ongewild een suggestief tijdsaspect toe, waarmee de indruk wordt gewekt dat de verrichting al uitgevoerd is. Daarom is bijvoorbeeld ‘salivary gland abscess drained’ te vervangen door ‘drainage of salivary gland’; zo ook moet ‘cancer diagnosis discussed with patient’ worden gewijzigd in ‘discussion with patient regarding cancer diagnosis’. In hiërarchieën als Clinical finding (‘klinische bevinding’) en Situation (‘situatie’) kan een werkwoordsvervoeging echter wel een gebeurtenis aanduiden – dit ter onderscheiding van een handeling. In deze hiërarchieën is het gebruik van de (voltooid dan wel onvoltooid) tegenwoordige of verleden tijd soms nodig om een concept te preciseren: ‘patient has gone abroad (finding)’ naast ‘patient looks ill (finding)’ en ‘patient refused laboratory test (situation)’.

Vertaalproblemen met betrekking tot de **volgorde van woorddelen** (woordschikking, de ‘syntaxis’) zijn soms op te lossen door de taalregels van de doeltaal nauwgezet toe te passen. Merk op dat in tegenstelling tot de algemene regel dat in het Engels een bijvoeglijk naamwoord meestal vooraan in een nominale woordgroep wordt geplaatst, SNOMED CT® termen bevat waarbij het attributief

gebruikte bijvoeglijke naamwoord achteraan is geplaatst.¹ Dit is het geval bij veel concepten die het resultaat van een test of onderzoek aangeven: ‘pulse regular’ in plaats van ‘regular pulse’. Deze woordvolgorde heeft als voordeel dat men bij weergave van verschillende bevindingen of resultaten in een ‘drop-down’-keuzelijst op het scherm een beter overzicht van de mogelijkheden heeft wanneer alle getoonde termen met eenzelfde woord beginnen (in dit geval de Observable entity + waarde, een combinatie die het concept tot Bevinding maakt).

AANDACHTSPUNT Is er een set van regels op te stellen voor de vorm/opbouw van woorden en de volgorde van woorden (samen de zgn. ‘morfologisch-syntactische constructie’) van een uitdrukking in de doeltaal – in het algemeen of slechts in bepaalde (sub)hiërarchieën?

4.2.5 Keuze van lexicale varianten

Afhankelijk van de taal en het geldende domein is een medische term:

- een **zuiver Latijns-Griekse term** – voorbeelden: *diabetes mellitus*, *pes valgus*.
 - Griekse woorden zijn al in de Oudheid getranslitererd naar Latijns schrift omwille van de leesbaarheid (men spreekt dan wel van ‘Greco-Latijn’). Medisch Latijn is veelal pas in de afgelopen eeuwen tot stand gekomen, wijkt niet zelden in spelling en woordkeuze af van klassiek Latijn (zoals gebezigd in de Oudheid) en wordt dan wel met ‘Neolatijn’ aangeduid. Medisch (anatomisch) Latijn is zelfs tegenwoordig nog met regelmaat onderhevig aan spellingwijziging. Zo zijn in 1998 in de nomenclatuur Terminologia Anatomica tientallen Latijnse termen gewijzigd in spelling, zoals: *praepatellaris* (nu: *prepatellaris*), *annulus* (nu: *annulus*), *mamilla* (nu: *mammilla*) en *atlanto-occipitalis* (nu: *atlantooccipitalis*). Soms houdt zo’n spellingherziening verband met een concessie aan dominante hedendaagse Angelsaksische uitspraak- en spellinggewoontes.
- een **hybride term** oftewel **bastaardterm/-woord** – voorbeelden: *arteriosclerotische retinopathie* (Greco-Latijn: *retinopathia arteriosclerotica*), *aritmisch(e)* (Greco-Latijn: *arrhythmicus*, *arrhythmicum*, *arrhythmica*, *arrhythmici*).
 - Bastaardwoorden zijn samengesteld uit Griekse en/of Latijnse woorddelen, maar de vorm, volgorde en/of verbuiging is aangepast aan de hedendaagse spellingregels van de bron- of doeltaal, evenals soms de uitspraak.
- een **woord in de landstaal** (bron-/doeltaal) – voorbeelden: (Engels) ‘*stomach ache*’, ‘*placing a patient on a bedpan*’, (Nederlands) ‘*maagklachten*’, ‘*patiënt op de beddenpan plaatsen*’.

AANDACHTSPUNT Zijn de algemene taalregels geschikt voor de juiste keuze van een lexicale variant en voor de vorming van bastaardtermen voor gebruik in de doeltaalterminologie? Zijn er domeinen waarin de zorgpraktijk de keuze van bepaalde lexicale varianten sterk beïnvloedt of zelfs dwingend voorschrijft? Zijn vertalers, correctoren en overige betrokkenen voldoende bekend met spellingkenmerken en elementaire grammaticale regels van medisch Latijn (ten minste meervoudsvormen en genitief- en adjectiefuitgangen) om onderscheid te kunnen maken tussen zuiver Latijnse termen en bastaardwoorden?

¹ De Engelstalige aanduidingen ‘prefixed’ en ‘suffixed’ als SNOMED CT®-jargon zijn in dit verband verwarrend. De taalkunde gebruikt deze termen hoofdzakelijk in de morfologie ten aanzien van woordvorming en woorddelen en niet in de syntaxis ten aanzien van woordschikking in een woordgroep of zin.

4.3 Landspecifieke taalkwesties

In de volgende paragrafen komen uiteenlopende taalkundige kwesties aan de orde. De relevantie en reikwijdte ervan hangen soms af van het doelgebied en de doeltaal in kwestie.

4.3.1 Namen van organismen (bacteriën, virussen, gisten, schimmels, planten, dieren enz.)

De hiërarchie Organism ('organisme') maakt in ruime mate gebruik van namen in internationaal geldende taxonomieën en is gebaseerd op de bron 'Taxonomy resources' op de NCBI-homepage www.ncbi.nlm.nih.gov/taxonomy. Tenzij in tegenspraak met de landelijke taalregels moet de naam van een organisme als een universele, internationaal herkenbare naam behouden blijven en moet deze naam overeenstemmen met de voorgeschreven en algemeen geaccepteerde regels voor spelling en tekstopmaak, in het bijzonder met betrekking tot het gebruik van beginhoofdletters en kleine letters in de afzonderlijke woorden en voorts schuinschrift (cursivering). Voorbeeld: *Chlamydia pneumoniae*, *Spirochaeta dentium*, *Dependovirus*, *Streptococcus* (maar: een streptokok).

Abusievelijk hanteert SNOMED CT® soms nog uitsluitend kleine letters waar ten minste één beginhoofdletter voorgeschreven is, namelijk in het eerste woord van een meerledige microbiologische naam (zie de namen in cursief hierboven).

Naast taxonomische namen bevat de hiërarchie Organism een groot aantal 'overkoepelende termen/koppen' ('paraplutermen/-koppen'), aangeduid met **groeperende concepten**. Daarbij wordt in het Engels een gewone naam ('common name') gebruikt, zoals 'infectious agent' of 'arthropod-borne organism'. Gewone namen komen ook wel in andere hiërarchieën voor. Wordt in het Engels een gewone naam gebruikt, dan neemt men deze keuze zo mogelijk in de doeltaal over.

AANDACHTSPUNT Moeten internationale taxonomische namen in de doeltaal niet alleen in de hiërarchie Organism, maar ook in overige hiërarchieën worden gebruikt? Of moet in bepaalde hiërarchieën of contexten de gewone naam van een gegeven organisme als voorkeursterm worden gebruikt?

4.3.2 (Bio)chemische namen, bestanddelen van geneesmiddelen, namen van enzymen en hormonen

Een term die verwijst naar een chemische stof als bestanddeel van een geneesmiddel kan twee hoedanigheden hebben: de term betreft hetzij de naam van een specifiek ingrediënt van een geneesmiddel (bijvoorbeeld *morfine*, *glycogeen*), hetzij de generieke naam van de desbetreffende chemische stof. Bestanddelen zijn te vinden in de SNOMED CT®-hiërarchie Pharmaceutical/biological product. Scheikundige stoffen zijn te vinden onder hun generieke naam in de hiërarchie Substance. Soms hanteert men in de doeltaal uiteenlopende spellingregels voor de schrijfwijze van product(nam)en (merknamen) en stoffen/stofnamen.

AANDACHTSPUNT Kent de doeltaal relevante regels en gewoontes voor de schrijfwijze van (bio)chemische stoffen, bestanddelen, enzymen en hormonen?

4.3.3 Vreemde (leen)woorden en buitenlandse afkortingen

Op te stellen vertaalrichtlijnen moeten aanwijzingen bevatten voor taalbeleid ten aanzien van de aanvaardbaarheid van vreemde woorden (waaronder leenwoorden) in de doeltaal. Menige vreemdtalige vakterm in de geneeskunde is in andere talen ingeburgerd als leenwoord: Engelse termen, zoals 'cardiac output', 'multiple sclerosis', 'shunt' en 'bias', Franse termen, zoals 'débridement', 'en plaques', 'absence', 'à vue', 'bruit', 'attaque' en 'grand mal', in mindere mate Duitse termen, zoals in het Nederlands 'schub' (spreek uit: 'sjoeb'; exacerbatie bij psoriasis en schizofrenie), 'platzbauch', 'comedonenquetscher', 'spätneuritis', 'totenlade' en 'wortsalat'. Bij de keuze voor een leenwoord als doelterm veranderen in sommige doeltalen de spelling en de uitspraak, die zich dan richten naar de klank- en schrijfgeregels van die

taal. Zo blijft het accent aigu in het Franse woord ‘**débridement (chirurgicale)**’ niet behouden in het Nederlandse leenwoord ‘(chirurgisch) **debridement**’ omdat de spellingregels voor het Nederlands weglating van het accentteken voorschrijven. Overigens wordt de laatste lettergreep van dit woord door veel Nederlandse artsen uitgesproken als ‘mènt’, niet als ‘mä’, op zijn Frans. De beginhoofdletter in een Duits woord vervalt bij overname als leenwoord in het Nederlands (‘**zij is rücksichtslos, heeft geen fingerspitzengefühl en komt daarom als kandidaat niet in [niet: im] Frage**’).

Bepaalde subhiërarchieën, zoals Staging and Scales, bevatten veel concepten die onafhankelijk van de doeltaal in het Engels worden weergegeven en waarvoor in de doeltaal een gangbare vertaling ontbreekt. In zulke gevallen wordt de term uit de brontaal als leenwoord overgenomen. Dit ziet men bovengemiddeld veel bij preklinische disciplines als epidemiologie, statistiek, medische informatica en klinische genetica.

Afkomstig uit de brontaal dan wel uit de doeltaal zijn de zogeheten **initiaalwoorden** (altijd in losse letters uit te spreken; bijvoorbeeld: **MS, CVA, ivf, CT**) en de **acroniemen** (als ‘geheel woord’ uit te spreken; bijvoorbeeld: **ALAT, DES, HUS, NOAC, PET, soa**). Vertalers moeten zich bij de keuze voor een initiaalwoord of acroniem zo veel mogelijk tot verregaand ingeburgerde, breed gedragen vaktermen.

Het gebruik van kleine letters en hoofdletters is onregelmatig en verschilt per taal en daarbinnen soms per woordcategorie. Zo is ‘**AIDS**’ een voorbeeld van een Engelstalig acroniem dat in veel niet-Romaanse talen ingang heeft gevonden. Talen als het Spaans en Frans spreken daarentegen van ‘**SIDA**’, het acroniem voor de omschrijving in die talen. De spellingregels voor het Nederlands beschouwen ‘**aids**’ als een ingeburgerde ziektenaam en schrijven daarom ‘**aids**’, niet ‘**AIDS**’, voor. In toenemende mate worden initiaalwoorden en acroniemen namelijk in het Nederlands met kleine letters geschreven. In gevallen waarin dit tot begripsverwarring kan leiden, biedt de vaktaalspelling uitkomst (zie bijlage B). In het Engels betekent ‘**aids**’ als meervoudig zelfstandig naamwoord overigens ‘**hulpmiddelen**’ (vb. ‘**visual aids**’), weer niet te verwarren met ‘**aides**’, de meervoudsvorm van ‘(an) **aide**’, Engels voor ‘**hulpje, assistent**’.

In de taalkunde verstaat men overigens onder een **afkorting** een onvolledig woord: ‘**geb.**’ voor ‘**gebo- ren**’, ‘**mann.**’ voor ‘**mannelijk**’ en ‘**enz.**’ voor ‘**enzovoort**’. In de praktijk is ‘afkortingen’ een verzamelbegrip waaronder ook initiaalwoorden en acroniemen vallen.

Aandacht verdienen specifieke vormen in SNOMED CT® als ‘**NOS**’ (‘not otherwise specified’) en ‘**O/E**’ (‘on examination’). Het ongewijzigd overnemen van deze woorden in de doeltaal kan tot verwarring leiden. Te overwegen is de betekenis ervan te duiden en het woord uit te schrijven tot een vertaalde frase (zie de lijst van IHTSDO-afkortingen in de *SNOMED CT®-Startersgids*).

AANDACHTSPUNT Is het ongewijzigd overnemen van vreemde uitdrukkingen en afkortingen geaccepteerd in de doeltaal? In hoeverre sluit deze ‘medische’ taalgewoonte in de doeltaal aan bij de algemene taalregels?

4.3.4 Eponiemen

Het eponiem, een woord dat van een persoonsnaam is afgeleid, vormt een terminologisch probleem in medische vaktaal. Veel eponiemen genieten internationale bekendheid, al zijn sommige slechts in bepaalde landen gangbaar. Eponiemen hebben als terminologisch bezwaar dat zij niet voldoen aan de vereisten van eenduidigheid, taalkundige juistheid en inzichtelijkheid. Deze woordcategorie is echter diep geworteld in medische vaktaal. Sommige eponiemen zullen moeten worden gedoogd, wil de vertaalde terminologie voldoende worden geaccepteerd op de werkvloer.

AANDACHTSPUNT Vinden de vertalers het belangrijk genoeg om na te gaan of een eponiem ook in de doeltaal gangbaar is en, in dat geval, of het woord daarin exact hetzelfde concept representeert?

4.3.5 Aanduiding met of zonder ‘de’ of ‘het’ als bepalend lidwoord

In veel termen en uitdrukkingen in SNOMED CT® staat er geen lidwoord voor een zelfstandig naamwoord, in het bijzonder bij anatomische concepten: niet ‘aan het been’, maar kortweg ‘aan been’, niet ‘in de maag’, maar kortweg ‘in maag’. Het Engels noemt dit ‘the naked form’. Soms wordt toch voor een bepalend lidwoord gekozen bij een concept dat uniek is, in het bijzonder bij lichaamsstructuurconcepten als ‘the stomach’, ‘the liver’, ‘the heart’ enzovoort. De internationale release is in dit opzicht echter nog niet consistent. Men vindt in SNOMED CT® bijvoorbeeld nog stoornisaanduidingen als ‘yellow atrophy of the liver’, naast ‘cirrhosis of liver’, en termen voor verrichtingen als ‘fasciotomy of deep posterior compartment of the leg’, dit naast ‘fasciotomy four compartments of leg’. Deze inconsistentie wordt gefaseerd uit SNOMED CT® verwijderd.

AANDACHTSPUNT Bestaan er algemene regels over het formulering van een aanduiding met of zonder bepalend lidwoord in de doeltaalterminologie? Zijn er specifieke afspraken die de formulering van termen in dit verband beïnvloeden?

4.3.6 Meervoud en enkelvoud

In het algemeen wordt voor de enkelvoudsvorm gekozen, zowel bij een volledig gespecificeerde naam als bij een voorkeursterm, tenzij het concept duidelijk op meerledigheid wijst en een meervoudsvorm zin heeft, zoals in ‘multiple acquired kidney cysts’.

Nog steeds zijn in SNOMED CT® bepaalde volledig gespecificeerde termen en voorkeurstermen in het meervoud opgesteld, vooral bij termen voor groeperende concepten, zoals ‘procedures relating to eating and drinking’. Deze inconsistentie wordt gefaseerd verwijderd.

AANDACHTSPUNT Is de meervoudsvorm noodzakelijk om de betekenis van een concept over te brengen? (Afspraken in de brontaal omtrent de meervoudsvorm en de enkelvoudsvorm worden zo mogelijk gevolgd, totdat anders is besloten.)

4.3.7 Kleine letters en hoofdletters

Een term wordt in beginsel genoteerd in kleine letters (zetersvakterm: ‘in onderkast’), dus niet ‘standaard’ met een beginhoofdletter, dit krachtens de ISO-norm 704 (tenzij de doeltaal spelling anders voorschrijft). Voorbeeld: ‘influenza’, ‘meningitis’, ‘ascites’, ‘sectio’. Genoemde industriestandaard schrijft voor het eerste woord van een term een kleine beginletter (dus geen beginhoofdletter) voor.

Een beginhoofdletter kan in een term in de doeltaal voorgeschreven zijn indien er sprake is van een losstaande eigenaam (micro-organisme, persoon, plaats), een universele wetenschappelijke term of een spelling-/grammaticaregel die dit voorschrijft (zoals voor het zelfstandig naamwoord in het Duits). Voorbeeld: ‘Candida albicans antigen assay’, ‘pH profile’.

Soms sluiten spellingregels in de doeltaal het gebruik van een beginhoofdletter in een vertaalde term uit. Dit geldt bijvoorbeeld voor eponiemen in de officiële Nederlandse ‘Woordenlijstspelling’, gebaseerd op de spellingregels voor het Nederlands zoals officieel voorgeschreven en toegepast in het ‘Groene Boekje’. Deze regels schrijven de omzetting van een beginhoofdletter naar een kleine letter voor in een persoonsnaam wanneer deze naam deel wordt van een eponiem dat geen voorzetselgroep met ‘van ...’ bevat. Voorbeeld: ‘syndroom van Down’, ‘downsyndroom’.

In 2012 is door *Pinkhof Geneeskundig woordenboek* de zogeheten vaktal spelling voor medisch Nederlands opgesteld, dit in samenspraak met de Spellingcommissie, het orgaan binnen de Taalunie dat de spellingregels opstelt. Deze schrijfwijze voor vaktal voorziet in handhaving van de beginhoofdletter en het liggend streepje in een medisch eponiem. Deze vrijheid resulteert in een toegelaten spellingvariant als ‘Down-syndroom’, een voor sommigen vertrouwde schrijfwijze van vóór de officiële spellingherziening in 1996. Deze schrijfwijze sluit beter aan bij het woordbeeld in het Engels (‘Down syndrome’). Het toonaangevende tijdschrift *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*

hanteert zowel de Woordenlijst-spelling als de vaktaalspelling, te weten door elkaar naar gelang de keuze van de artikelauteur(s), maar consequent per artikel. Ook de Nederlandstalige editie van ICD-10 hanteert de vaktaalspelling.

Een beginhoofdletter dan wel een schrijfwijze volledig in hoofdletters is onder meer voorgeschreven bij bepaalde termen in de microbiologie en de anatomie en bij contextafhankelijke aanduidingen in de fysiologie. Zo geeft in de elektrocardiografie een kleine letter een geringe deflexie aan. Een **qRS-complex** of **QrS-complex** is dus iets anders dan een **QRS-complex**.

Is de schrijfwijze ('kleine letter of hoofdletter?') beslissend en bijvoorbeeld betekenisonderscheidend in de bron- en/of doeltaal, dan moet dit zichtbaar zijn in de SNOMED CT®-beschrijvingstabellen voor brontaal en doeltaal door middel van toepassing van een beginhoofdlettervlag (Engels: 'initial capital status'). Bij de desbetreffende vertaling moet deze vlag dan worden geactiveerd.

AANDACHTSPUNT Kan het voorkomen dat een concept of term specifiek een kleine letter of juist een hoofdletter moet bevatten aan het begin van het woord of elders in het woord?

4.3.8 Leestekengebruik (interpunctie), typografische tekens, symbolen en cijfers

SNOMED CT® gebruikt in ruime mate komma's en **gedachtestreepjes** (synonieme drukkersvaktermen: M- of N-streep, (halve) kastlijn) daar waar aanvullende informatie aan een term wordt verbonden, bijvoorbeeld bij:

- 'well child visit, new-born'
- 'vaginal abnormality – baby delivered with postpartum complication'

De **komma** wordt in de internationale release onder meer gebruikt om de term in te korten en om een term te formuleren waarbij het belangrijkste onderdeel wordt voorop geplaatst. Voorbeelden:

- 'sprained thumb, metacarpophalangeal joint, ulnar collateral ligament'
te lezen als:
'sprain of ulnar collateral ligament of metacarpophalangeal joint of thumb'
- 'fracture, closed, comminuted, with displacement'
te lezen als:
'closed comminuted fracture with displacement'

De **schuine streep** wordt gebruikt in de betekenis 'of': **T2b (IIB): Fallopian tube/ovarian tumor with extension to other pelvic structures.**

Ronde haken en puntkomma's komen veel voor in SNOMED CT® op plaatsen waar semantische informatie over het concept is toegevoegd. Voorbeelden:

- mass concentration (property)
- entire eye region (surface region)
- FH: cardiac disorder als verkorting van family history of cardiac disorder

Afhankelijk van de gebruikte vertaal- en tekstverwerkingsprogrammatuur moeten vertalers bedacht zijn op **opmaak- en zetcodes**. Zo geeft in SNOMED CT®-brontekst een circumflex (^) aan weerszijden van een teken aan dat dit teken in superscript wordt geplaatst.

Griekse letters worden bij voorkeur voluit in Latijnse letters geschreven: **bètastralen**, niet **β-stralen** (β niet verwarren met Duitse letter ß), **alfa-foetoproteïne**, niet **α-foetoproteïne**. Tevens moet een principebesluit worden genomen over het gebruik van Arabische dan wel Romeinse cijfers: type 1/2, type I/II enz. Per domein gelden veelal afspraken wereldwijd, zoals in de anatomie voor de doornummering van hersenzenuwen en wervels. Merk op dat de versienummering van de DSM in 2013 is overgegaan van Romeins op Arabisch: DSM-IV, DSM-5.

AANDACHTSPUNT In welke mate moeten vertalers kiezen voor idiomatische, beschrijvende termen om vreemde (typografische) tekens en symbolen in termen te vermijden? Welke spellingregels gelden in de doeltaal voor het gebruik van cijfers en Griekse letters?

4.3.9 Afkortingen en meeteenheden

Het aspect van vreemde letterwoorden en initiaalwoorden is al aan de orde gekomen in paragraaf 4.2.4 met betrekking tot leenwoorden. De medische vaktaal en de algemene taal hebben in de doeltaal meestal wel een aantal medische **acroniemen** gemeen die algemeen aanvaard zijn. Vertalers moeten zich beperken tot de keuze voor zeer gangbare acroniemen.

Bij maten/meeteenheden worden de richtlijnen van het SI-systeem (Système international d'unités) gevolgd; zo wordt m voor meter, s voor seconde en Pa voor pascal geschreven.

AANDACHTSPUNT Is er sprake van zeer gangbare afkortingen, initiaalwoorden en acroniemen die aanvaardbaar zijn in de doeltaalterminologie?

4.3.10 Liggend streepje

Afhankelijk van de spellingregels per taal verdient het gebruik van het liggend streepje meer of minder aandacht. In sommige doeltalen is het gebruik ervan betekenisonderscheidend en dus functioneel, zoals in complexe samengestelde (leen)woorden. Zie bijlage B voor aanwijzingen voor het gebruik van dit teken in het Nederlands.

4.3.11 Tekstverwerkingstechnische aspecten van het vertaalproces

Consistentie van woordbouw, schrijfwijze, woordkeuze en woordvolgorde wordt bevorderd door:

- gebruik van geavanceerde bewerkingfuncties binnen de software waarmee SNOMED CT® wordt vertaald en nadien wordt beheerd.
- zoeken van tekst en tekenreeksen, onder meer gericht en specifiek met reguliere expressies;
- bewerken van geselecteerde regels
- analyse van
 - rangschikking en combinaties (concordantie),
 - minimale vormvariantie
 - frequentie
 - overige woordstatistieken
- als post-processing van de vertaling:
 - voeden van vertaalgeheugen
 - spellingcontrolefunctie
 - systematisch, doelgericht gebruik in combinatie met tekstcodering op taal
 - aanleggen en beheren van gebruikerswoordenlijsten.

Een uitputtende bespreking hiervan valt buiten het bestek van deze vertaalrichtlijnen.

4.3.12 Ergonomische aspecten van het vertaalproces

Het vertalen van medische terminologie betreft specialistisch, solitair, fragmentarisch en soms ronduit eenvormig en repetitief werk. De combinatie van deze aspecten leidt tot een verhoogd risico van lichamelijke en geestelijke werkstress. Deze stress kan leiden tot werkgerelateerde (pijn)klachten met een verhoogd risico van uitval door ziekte.

Deze risico's zijn goeddeels te voorkomen door een ergonomisch te onderbouwen zorg voor zowel de werkplek als de werksituatie:

- fysieke aspecten van de **werkplek**:

- beeldscherm (afmeting, resolutie, verstelbaarheid van de positie; doeltreffende beeldindeling, die overzicht biedt en onnodig scrollen voorkomt); tegenlicht enz.
- hoogte van beeldscherm en werkblad
- ondersteuning:
 - van armen door werkblad en/of armleggers
 - toetsenbordverlaging
 - voetensteun
- toetsenbord, muis, overige randapparatuur
- pauzeprogrammatuur, overige hulpprogrammatuur
- enzovoort.
- doelmatigheid van de **werkwijze**
 - gebruik van functietoetsen, sneltoetsen, macro's; naslagwerken
 - ondersteunende software: vertaalgeheugen, spraakherkenning enz. enzovoort.

preventie van burn-out door begeleiding, terugkoppeling enz.

4.3.13 Overige aandachtspunten

Voor veel doeltalen zijn er aanvullende principebesluiten over overige taalaspecten te nemen. Denk bijvoorbeeld aan sekseneutrale woordkeuze, spellingcontroverses ('nevenspellingen'), hoofdtaal en neventalen, lidwoordgebruik en woordgeslacht, gebruik van voegwoorden en voorzetsels.

AANDACHTSPUNT Kent de doeltaal(cultuur) nog (ver)taalaspecten die hier niet zijn genoemd en die toch van belang zijn voor het vertaalproject?

5 Te raadplegen bronnen

Dit hoofdstuk behandelt de rol van naslagwerken als referentiemateriaal voor de terminologie in de brontaal en de doeltaal. In essentie betreft het voor het Engels:

- de website van PubMed;
- de nomenclatuur Terminologia Anatomica, met anatomische termen in Latijn en Engels (per 2014 helaas nog niet integraal te raadplegen op een eigen, officiële en goed doorzoekbare website);
- website van selecte gezaghebbende medische organisaties;
- toonaangevende algemene woordenboeken en vakwoordenboeken (verklarend, meertalig);
- domeinspecifieke glossaria; veel specialistenverenigingen besteden weinig zorg aan spelling en consistentie en raadplegen geen terminoloog of redacteur.

Vertalers en overige betrokkenen bij het vertaalproces moeten toegang hebben tot gezaghebbende informatie die laagdrempelig en digitaal beschikbaar is. Zo kan doeltreffend in vrije (web)tekst en woordenboekdefinities worden gezocht naar concepten die inzicht bieden in woorden en woordgroepen in SNOMED CT®. De volgende paragraaf toont enige informatiebronnen, door het vertaalteam te beoordelen en te rangschikken naar bruikbaarheid.

5.1 Digitale informatiebronnen (lokaal, online)

Snelle toegang tot reeds vertaalde en goedgekeurde SNOMED CT®-termen

- Vertalers en overige betrokkenen bij het vertaalproces moeten toegang hebben tot eerder vertaalde termen om overwogen vertalingen te kunnen toetsen aan bestaande woordcombinaties en constructies.

Landelijke tekstcorpora

Interne werkdocumenten, onder meer

- landelijke kwaliteitsrichtlijnen voor beroepsvertalers
- lijst van principebesluiten die zijn genomen door de hoofdredactie of een soortgelijk toezichtsorgaan
- lijst van vertaalde termen en/of gecorrigeerde termen als voorbeeld van specifieke problemen ten aanzien van betekenis, woordvolgorde en spelling

Leerboeken, handboeken, compendia, formularia enz. over de volle breedte van de klinische zorg

Naslagwerken (online, als raadpleegbaar bestand, bij voorkeur niet in boekvorm)

- medische woordenboeken uit het doeltaalgebied
- toonaangevende farmacotherapeutisch compendia in bron- en doeltaalgebied
- landelijke, vertaalde edities van gangbare nomenclaturen en classificatiesystemen; aan te vullen met een toonaangevende anatomische atlas in de doeltaal zoals gebruikt in het geneeskundeonderwijs in het doeltaalgebied (in Nederland bijvoorbeeld *Prometheus*, *Sobotta*, *Feneis*)

Medische artikelen

- digitaal toegankelijke artikelen in toonaangevende landelijke vaktijdschriften
- behandelrichtlijnen, protocollen en overige documentatie rondom kwaliteitstoezicht in de zorg.
- **AANDACHTSPUNT:** Aan de hand van deze bronnen kan men nagaan of specifieke termen en afkortingen gangbaar zijn in de bron- en doeltaal. Hierbij moet men er wel op bedacht zijn dat het taalgebruik in vakliteratuur niet altijd consistent is ten aanzien van vreemde woorden en uitdrukkingen.

5.2 Aanbevolen internetbronnen

Er moet een lijst van betrouwbare webadressen voor naslag worden aangelegd. Zie hieronder een aanzet voor onder meer nomenclaturen. Sommige zijn mogelijk beschikbaar in de doeltaal.

- www.ncbi.nlm.nih.gov/taxonomy biedt namen van bacteriën, virussen, dieren, planten en overige organismen.
- www.genenames.org biedt onder meer een lijst van humane genloci zoals opgesteld door het Gene Nomenclature Committee <www.genenames.org/index.html> onder auspiciën van het HUGO Gene Nomenclature Committee
- <http://iupac.org> biedt namen van laboratoriumstoffen en -procedures; vormt het naslagwerk van de International Union of Pure and Applied Chemistry (IUPAC)
- <http://enzyme.expasy.org> biedt de nomenclatuur van enzymen; hoofdzakelijk gebaseerd op aanbevelingen van de Nomenclature Committee of the International Union of Biochemistry and Molecular Biology (IUBMB)
- het internationale systeem van eenheden (SI, *Système international d'unités*), deel uitmakend van de ISO-norm 31 van de International Organisation for Standardisation; direct te bestellen bij de ISO; delen ervan zijn soms wel op andere websites te vinden (zoek op 'International System of Units');
- landelijke standaarden voor namen van geneesmiddelen en hun bestanddelen, veelal op/via de website van de overheidsorganisatie voor toezicht op geneesmiddelen;
- landelijke richtlijnen voor spelling en grammatica van de landstaal, veelal te vinden op de website van de overheidsorganisatie voor taalbeleid (voor België en Nederland: Taalunie, <http://taalunieversum.org>, <http://woordenlijst.org>); zie ook bijlage B.
- Lijst van algemeen aanvaarde medische afkortingen.

6 Vertaalproces en nabewerking

Aanbevelingen ten aanzien van de afzonderlijke stappen in het vertaalproces zijn te vinden in het document *Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®*. Dit hoofdstuk vat de belangrijkste punten van dat document samen.

6.1 Vertalen

Bij het vertaalproces zijn altijd ten minste twee personen betrokken: een vertaler en een redacteur/corrector. Laatstgenoemde loopt de ruwe, eerste versie van de vertaling volledig na. Zij moeten allebei over uitstekende beroepsvaardigheden beschikken en in ruime mate met de gezondheidszorg vertrouwd zijn. Zij hebben tot taak:

- termen uit de brontaal om te zetten in termen in de doeltaal;
- de vertaalde termen te redigeren (corrigeren op vorm en inhoud) voordat deze in concept ter beoordeling aan externe vakreferenten worden voorgelegd;
- kwesties aan de orde te stellen en zo de hoofdredactie (of een soortgelijk toezichtsorgaan) de gelegenheid te bieden waar nodig een principebesluit te nemen.

6.2 Redactionele beoordeling

In aanvulling op redactionele beoordeling (tik- en spelfouten enz.) moet een grondige beoordeling worden uitgevoerd door deskundigen in de gezondheidszorg. Zij hebben bij hun kwaliteitsbeoordeling als taak:

- te bevestigen dat vertaalde termen de onderliggende concepten representeren;
- te controleren dat termen aansluiten bij taalkundige richtlijnen en overige regels met betrekking tot de doeltaal;
- te bevestigen dat termen aan de terminologische eisen voldoen;
- onaanvaardbare termen ter verbetering terug te sturen naar de vertalers;
- principiële kwesties rondom taal en terminologie aan de orde te stellen om zo de hoofdredactie waar zinnig in staat te stellen tot een principebesluit;
- met de hoofdredactie over twijfelgevallen te overleggen.

6.3 Redigeren/corrigeren

De hoofdredactie moet bestaan uit een interdisciplinair team van professionals met ervaring in de geneeskunde, verpleegkunde en overige paramedische vakgebieden (per beroepsgroep/domein: enerzijds beroepsuitoefening, anderzijds onderwijs), in de taalkunde (inclusief terminologie) en de medische informatica (zorgautomatisering, ICT). Zij hebben daarbij een bovengemiddeld goede beheersing van hun vakterminologie in zowel hun moedertaal als het Engels. Deze hoofdredactie heeft als taak:

- het opstellen van richtlijnen, waaraan alle bij het vertaalproces betrokken partijen zich moeten houden, en strikt toe te zien op navolging hiervan;
- de bruikbaarheid te onderzoeken en te waarborgen van de bronnen (naslagwerken, handboeken enzovoort) die aan vertalers en redacteurs beschikbaar worden gesteld;
- erop toe te zien dat alle deelnemende partijen voortdurend op de hoogte worden gesteld van genomen projectbesluiten;
- op te treden als organiserend orgaan voor vertalers en redacteurs;
- principebesluiten te nemen en uit te werken; de behoefte aan zulke besluiten ontstaat onvermijdelijkerwijs in de loop van het vertaalproces;

- zich te verdiepen in problematisch gebleken vertalingen en complexe kwesties die aan de orde zijn gesteld door vertalers, redacteuren en andere betrokkenen;
- na beoordeling van probleemgevallen goedkeuring te geven aan termen die aan de terminologische eisen voldoen;
- het verzamelen en registreren van fouten en de hieraan gekoppelde vragen over SNOMED CT®-termen (internationale release), dit met als doel deze informatie aan de IHTSDO te rapporteren.

6.4 Toezicht op vertaalproces, taken na voltooiing vertaalproject

Een projectcoördinator is aan te stellen voor toezicht, met inbegrip van algehele projectadministratie en continue voortgangscontrole. De rol- en taakverdeling ten aanzien van toezicht en taken na afronding is in detail omschreven in het eerdergenoemde document *Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®*.

6.5 Aandachtspunten na voltooiing vertaalproject

Validatie in klinische context van vertaalde termen vormt een voorwaarde voor een brede acceptatie van vertaalde SNOMED CT®-terminologie in de doelgroep. Sommige termen betreffen complexe of zeldzame concepten, waarbij het voorstelbaar is dat – alle vertaalinspanningen ten spijt – vertalers en correctoren de term in de brontaal onjuist hebben geïnterpreteerd. Ook bestaat het risico dat een bepaalde term, ook al is deze correct vertaald, niet wordt geaccepteerd door professionals wanneer die gewend zijn aan een andere term voor het concept in kwestie. Om dit risico te minimaliseren, vindt er validatie plaats door professionals in de uiteenlopende vakgebieden. Deze controleslag zorgt ervoor dat de vertaalde terminologie toepassing vindt in ziekenhuizen en overige zorginstellingen.

In aanvulling op deze validatie van vertaalde termen moet een beleid worden opgesteld voor onderhoud van de terminologie in de doeltaal en voor terugrapportage aan de IHTSDO. Het is daarbij voorstelbaar dat termen en concepten uit het doeltaalgebied die in de doeltaal extensie zijn opgenomen, vervolgens in het Engels worden vertaald ten behoeve van opname in de internationale release van SNOMED CT®.

7 Geraadpleegde bronnen

Voor het opstellen van deze vertaalrichtlijnen zijn de volgende documenten geraadpleegd:

- IHTSDO Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®, 2012, 2008
- Bodenreider, O., Smith, B., Burgun, A. The Ontology-Epistemology Divide. A Case Study in Medical Terminology. In: Achille Varzi and Laure Vieu (eds.), Proceedings of FOIS 2004, International Conference on Formal Ontology and Information Systems, Turin, 4-6 November 2004.
- Høy, A. Coming to Terms with SNOMED CT® Terms: Linguistic and Terminological Issues Related to the Translation into Danish. In: Budin G, Laurén C, Picht H et al., Terminology Science and Research, dec. 2006.
- INFOTERM. Guidelines for Terminology Policies, UNESCO, Paris (CI-2005/WS4), 2005.
- ISO 704 (2000).
- ISO 1087 (2000).
- Madsen B.N. Håndbog i begrebsarbejde Del 1 & 2 (Handbook of concept work). Sundhedsstyrelsen (National Board of Health). Copenhagen, sep. 2004.
- Molina, L., Albir, A.H. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach, Meta 2000, XLVII(4), 497-512.
- Reynoso G.A., March A.D., Berra C.M., Strobietto RT, Barani M, Lubatti M et al. Development of the Spanish Version of the Systematized Nomenclature of Medicine: Methodology and Main Issues, Proc AMIA Symp; 694-8, 2008.
- Reynoso, G.A.: SNOMED CT® Translator's handbook [draft document]. IHTSDO, July 2007.
- Spackman, K.A., Dionne, R., Mays, R., Weis, J. Role grouping as an extension to the description logic of Ontolog, motivated by concept modeling in SNOMED, Proc AMIA Symp. 712-6, 2002.
- Spackman, K.A., Reynoso, G. Examining SNOMED from the perspective of formal ontological principles: Some preliminary analysis and observations. In: Hahn U (ed), Proceedings of the KR 2004 Workshop on Formal Biomedical Knowledge Representation. Whistler, BC, Canada, 72-80, 2004.
- Språkliga riktlinjer för översättningen av SNOMED CT® till svenska, Version 11. Socialstyrelsen, Stockholm 2010-12-31.
- Sproglige & terminologiske retningslinjer for oversættelse og revision af SNOMED-termer, Sundhedsstyrelsen (ed. by A. Høy), Copenhagen 2008-02-07.
- Toft, B., Høy, A.: Virksomhedsdatabaser - hvorfor og hvordan? En praktisk guide til terminologiarbejde (Industrial Databases - Why and How? A Practical Guide to Terminology Work). University of Southern Denmark, 2004.
- SNOMED Clinical Terms® User Guide, July 2012 International Release, IHTSDO.
- SNOMED Clinical Terms® Technical Implementation Guide, July 2012 International Release, IHTSDO
- SNOMED Clinical Terms® Editorial Guide, July 2012 International Release, IHTSDO

Bijlage A – Beoordeling van vertaalkwaliteit

Deze bijlage vormt een samenvatting van informatie in het IHTSDO-document met betrekking tot uit te voeren kwaliteitsmetingen in het kader van de (kwaliteits)planning van een vertaalproject.

Zoals aangegeven in paragraaf 3.6 zijn de volgende vier **structuur- en procesgerelateerde kwaliteitskenmerken** (met bijbehorende kwaliteitsmeettechnieken) met als SMART-beoordeling 'GROEN' geschikt bevonden voor gebruik door IHTSDO en voldoende uitgewerkt voor directe invoering. De projectcoördinator moet deze aspecten beschouwen en behandelen als **verplicht gesteld**.

component	kwaliteitskenmerken	SMART-waarde
structuur	kennis van de deelnemers ten aanzien van terminologie en het vertaalproces bij het vertalen van terminologie; hieronder vallen ook de vaardigheden van de vertalers, de vakreferenten en de externe beoordelaars	GROEN
structuur	inhoud van stijlgidsen en naslagwerken in de doeltaal	GROEN
proces	Voortdurende communicatie, samenwerking en vertaling	GROEN
proces	beoordeling van de vertaling (op twee niveaus dan wel gefaseerd, in twee beoordelingsfasen)	GROEN

Bijlage B – Taalregels voor medisch Nederlands in Nederland en België

Arnoud van den Eerenbeemt – Zorgtaal, Utrecht

Medisch Nederlands

Situatieschets: medisch Nederlands als vaktaal in Nederland en België

De taalbijlagen B en C behandelen de samenstelling, schrijfwijze, verbuiging en volgorde van termen in medisch Nederlands, medisch Latijn en medisch Engels voor zover relevant voor Nederlandstalige vertalers die in Nederland en België betrokken zijn bij het vertalen van SNOMED CT® uit het Engels in het Nederlands. Partijen in België kunnen besluiten tevens aspecten van idioom en grammatica van het Frans aan de orde te stellen als aandachtspunt voor vertalers.

Het overzicht is niet uitputtend. Gebruik van deze richtlijn kan het nut van aanvullende onderwerpen aan het licht brengen.

Officiële spelling

De Nederlandse overheid en de Belgische overheid hebben de Taalunie als intergouvernementele organisatie opgedragen een taalbeleid te vormen, uit te voeren en uit te dragen. Deel van dit beleid betreft het opstellen van regels voor de standaardspelling van het Nederlands als landstaal. Nederland en België kennen één en dezelfde officiële spellingberegeling voor het Nederlands. Het gebruik van deze spellingregels is in beide landen verplicht gesteld voor overheid en onderwijs. Dit houdt in dat het onderwijs in de geneeskunde en in paramedische disciplines zich in beide landen moet bedienen van een vaktaal die op dezelfde, uniforme spellingregels gebaseerd is.

De spelling biedt enige ruimte voor minieme varianten, bijvoorbeeld met betrekking tot de tussen-s (*geluid(s)hinder*, *drug(s)verslaving*). In Nederland en België is sinds 1996 geen sprake meer van een beregelde ‘alternatieve spelling’ naast de algemene standaardspelling. Beide landen kennen en delen slechts één spelling. In het tijdvak 1954-1996 vermeldde het Groene Boekje stelselmatig spellingvarianten, waarbij vooral in bastaardwoorden ‘Franse’ spellingkenmerken (zoals c, th en eau) ontbraken: *nivo*, *konkreet*, *apoteek* enz. Deze ‘alternatieve’ of ‘toegelaten’ spelling is in België in genoemde periode in ruimere mate in gebruik genomen dan in Nederland. Meer dan in Nederland is zij tot op heden nog wel in België waar te nemen, ondanks de afschaffing in het vorige decennium.

standaardspelling	verouderde, ‘toegelaten’ spelling
apotheek	apoteek
ecg, ECG (elektrocardiogram/-grafie; vóór 1954: electrocardiogram)	ekg, EKG (elektrokardiogram)
collocatie	kollokatie
contractie	kontraktie
consequent	konsekwent
congres	Brussels metrostation ‘Congrès/Kongres’
niveau	nivo

De woordkeuze van medische termen in België komt niet altijd overeen met die in Nederland. Bijlage C gaat hierop in.

Toetsstenen voor kwaliteit van medisch Nederlands in Nederland en België – een voorzet

Nederland en België kennen (nog) geen door de overheid dwingend voorgeschreven woordenlijst met onderliggend regelstelsel voor medisch Nederlands ten behoeve van eenheid van taal in de gezondheidszorg. In Nederland fungeert de facto *Pinkhof Geneeskundig woordenboek*, het uitgebreidste eentalige verklarende geneeskundige woordenboek, als norm voor verzorgd medisch Nederlands. Bij gebrek aan een Belgische tegenhanger vervult dit woordenboek in België een soortgelijke rol, in bescheidener mate.

Als toetssteen voor de juistheid van ten minste spelling, vormvariantie, verbuiging, synonymie en idioom in medisch Nederlands kunnen onder meer dienen – ten minste voor het Nederlandse deel van het taalgebied van het Nederlands –:

<i>Pinkhof Geneeskundig woordenboek</i> red.: Jannes van Everdingen en Arnoud van den Eerenbeemt	12e druk (2012), digitale en gedrukte edities; www.pinkhof.nl ; mogelijk wordt in 2015 nieuw lexicaal hieruit beschikbaar gesteld ten behoeve van de zorgsector, zoals een meertalige lijst met bijvoeglijke naamwoorden met aanduidingen voor aanvaardbaarheid, synonymie en vormvariantie
<i>Pinkhof Medische spellingcontrole</i> Arnoud van den Eerenbeemt	versie 4.1, 2012; spellchecker met 180.000 woorden voor gebruik in Microsoft Office (Windows); verkoop en technische ondersteuning zijn in 2012 door de uitgever stopgezet; is hierdoor niet meer compatibel met jongste versies van MS Office; mogelijk wordt op termijn elders een vergelijkbare, maar laagdrempelige taalvoorziening ontwikkeld
<i>Pinkhof Medisch Engels</i> vertaler/bewerker: Arnoud van den Eerenbeemt	2010; leer- en vertaalwoordenboek Nederlands/Engels; pc-editie en boekeditie; www.pinkhof.nl ; gebaseerd op taalregels in <i>Pinkhof Geneeskundig woordenboek</i> ; behandelt spelling- en vertaalaspecten van medisch Engels
<i>Nederland Tijdschrift voor geneeskunde</i>	www.ntvg.nl ; dit tijdschrift representeert zorgvuldig geformuleerd medisch Nederlands, niet geëvenaard in het (Nederlandse deel van het) taalgebied van het Nederlands
<i>Farmacotherapeutisch Kompas</i>	www.farmacotherapeutischkompas.nl

Overige medisch-taalkundige naslagwerken voor het Nederlands, zoals *Coëlho Zakwoordenboek der Geneeskunde*, zijn beperkt in omvang, detaillering en taalkundige betrouwbaarheid.

De schrijfwijze van een woord in het Nederlands – en dus ook van elke medische term – wordt primair geregeld door de officiële spellingregels ('Woordenlijst-spellingregels'), vastgelegd in de *Technische handleiding*, een werkdocument van de Spellingcommissie van de Taalunie. Deze spellingregels liggen ten grondslag aan de *Woordenlijst van de Nederlandse taal* (het 'Groene Boekje', <http://woordenlijst.org>).

De meeste medische vaktermen ontbreken echter in het 'Groene Boekje' en andere algemene woordenboeken en spellinglijsten doordat die naslagwerken voor algemeen taalgebruik zijn opgesteld. Medische terminologie heeft complexe vormkenmerken, waarin de Woordenlijstspellingregels niet voorzien. Daarom wordt de schrijfwijze van medische vaktermen sinds 2012 aanvullend beregeld door de 'medische vaktaalspelling voor het Nederlands' (hierna kortweg te noemen: 'vaktaalspelling'). Een vaktaalspelling is een spellingberegeling voor de vaktaal van een specifieke beroepsgroep.

Taalregels voor medische vaktermen mogen hierdoor afwijken van taalregels voor niet-beroepsgericht, algemeen taalgebruik, bijvoorbeeld met betrekking tot het aaneenschrijven van woorden in woordsamenstellingen en het gebruik van (begin)hoofdletters en leestekens (liggend streepje, trema, enz.). Deze aanvullende spellingregels worden in deze bijlage beschreven in de paragraaf over de vaktaalspelling.

Vaktermen die veel in de publieksmedia voorkomen, worden daar gewoonlijk in de 'Woordenlijst-spelling' geschreven:

vaktaalspelling	woordenlijstspelling	Engels
Down-syndroom	downsyndroom	Down syndrome
AIDS	aids	aids
HIV	hiv	HIV
IVF	ivf	IVF
SOA	soa	in vertaling: STD

Wie vertrouwd is met de Engelstalige schrijfwijze van vaktermen, zoals toegepast in buitenlandse vakliteratuur, heeft dankzij de vaktalspelling minder moeite met het woordbeeld. De beter herkenbare vaktalschrijfwijze **non-Hodgkin-lymfoom** sluit namelijk beter aan bij **a non-Hodgkin lymphoma** dan de schrijfwijzen **non-hodgkinlymfoom** en **non-hodgkin-lymfoom**, gebaseerd op de Woordenlijst-spelling. Door de introductie van de vaktalspelling zijn nu toegelaten:

- de schrijfwijzen **non-hodgkinlymfoom** en **non-hodgkin-lymfoom**, volgens de Woordenlijstspelling.
- de vaktalschrijfwijze **non-Hodgkin-lymfoom**, volgens de medische vaktalspelling.

Kenmerken van de medische vaktalspelling

- verruimde toepassingsmogelijkheid van het liggend streepje ter onderscheiding van de aaneengeschreven delen van woordsamenstellingen, waaronder begrippen die met een cijfer beginnen, zoals:

vaktaalspelling	Woordenlijst-spelling
12-afleidingen-ECG	12 afleidingen-ecg
alfa-1-adrenoceptor	alfa 1-adrenoceptor
bèta-1-sympathicomimetica	bèta 1-sympathicomimetica
factor-V-Leiden-mutatie	factor V-leidenmutatie
Gram-kleuring	gramkleuring
Hajek-ulcus	hajekulcus
hepatitis-A-virus	hepatitis A-virus
Hyrtl-plexus	hyrtlplexus
Langerhans-celhistiocytose	langerhanscelhistiocytose
Le-Fort-I-fractuur	lefort I-fractuur
Mikulicz-afte	mikuliczafte
type-1-diabetes	type 1-diabetes
type-2b-hyperlipoproteïnemie	type 2b-hyperlipoproteïnemie
24-uursurine	24 uursurine

- verruimde toepassingsmogelijkheid van (begin)hoofdletters, zoals in:

vaktaalspelling	Woordenlijst-spelling
BMRW-vaccin	bmrw-vaccin
B-non-Hodgkin-lymfoom	B-non-hodgkinlymfoom
CZS	het czs
Cornelia de Lange-syndroom	cornelia-de-langesyndroom
DKTP-vaccin	dktp-vaccin
ECG	ecg
EEG	eeg
HIV-infectie	hivinfectie
IVF-behandeling	ivf-behandeling
KNO-heelkunde	kno-heelkunde
OK-hygiëne	ok-hygiëne
SOA-voorlichting	soavoorlichting
UV-stralen	uv-stralen

- handhaving van de h in alle Nederlandstalige woordafleidingen van **urethra**, dit ter onderscheiding in woordbeeld (niet: in klank) van afleidingen van **ureter**:

Latijn	Engels	Nederlands	
		Woordenlijst-spelling	vaktaalspelling
urethra	~		
ureter	~		
urethralis	urethral	uretraal	urethraal
ureteralis	ureteral	ureteraal	
urethritis	~	uretritis	urethritis
ureteritis	~	ureteritis	
urethroscopia	urethroscopy	uretroscopie	urethroscopie

Klinkerbotsing in Nederlands en overige relevante talen

Klinkerbotsing is het binnen een woord naast elkaar voorkomen van klinkers die samen in het Nederlands onbedoeld een andere klank kunnen vormen. Voor het Nederlands betreft dit de lettercombinaties aa, ae, ai, au, ee, eeu, ei, eu, ie, ii, ij, oe, oei, oo, ooi, ou, ui en uu.

Klinkerbotsing wordt in het Nederlands voorkomen door gebruik van een trema op de tweede klinker of een liggend streepje tussen beide klinkers. Voorbeeld: in **extra-uterien** kunnen ‘a’ en ‘u’ samen de klank ‘au’ vormen en dan onbedoeld uitnodigen tot het uitspreken van ‘ex-trau-terien’. Een poging om klinkerbotsing te voorkomen door invoeging van een spatie leidt bij **extra uterien** tot de onjuiste betekenis ‘nog uteriener’. Zo ook: **reïncarnatie**, **re-infunderen**.

In het Nederlands leiden de volgende combinaties niet tot verwarring doordat zij niet samen één afzonderlijke klank vormen: ao, ea, eo, ia, io, iu, io, oa, oi, ua, ue, uo. In **politieagent** vormen ‘e’ en ‘a’ niet samen een tweeklank, waardoor in dat woord een streepje niet nodig is.

Het trema wordt niet gebruikt in het Latijn (behoudens sporadisch bij transcriptie van Griekse leenwoorden in Latijnse letters). Voorbeelden:

- **tentamen suicidii** (= zelfdodingspoging), *niet suicidii*. De klinkers in de getoonde klinkerparen worden in die talen afzonderlijk uitgesproken (‘suu-ie-sie-die-ie’);
- verouderde Latijnse spelling **diploë** (BNA, JNA), inmiddels vervangen door ‘**diploe**’ (TA).

De Nederlandse spelling maakt voor tremagebruik een uitzondering bij de Latijnse woorduitgangen -eus, -eum en -ei (uitspr. resp. ee-jus, ee-jum, ee-ie). Deze uitgangen krijgen nooit een trema, ongeacht of het woord in een Nederlandstalige of Latijnse woordgroep voorkomt. Voorbeeld: **een nucleus**, **twee nucleï**; in Latijn: **een hernia nuclei pulposi (HNP)**.

Er komt geen trema in woorden op -uum in Latijnse termen, vb. **septum sinuum**. Er komt wel een trema in ingeburgerde leenwoorden op -üüm, zoals in **het vacuüm** (vgl. Engels *the vacuum*), **het continuüm** (Engels *the continuum*).

Klinkerbotsing betreft in andere talen anders klinkercombinaties. Die talen hanteren in dit verband andere spellingregels en vaak geen streepje of trema. Combinaties die vanwege klinkerbotsing in het Nederlands met een streepje worden gescheiden, zijn bijvoorbeeld in het Duits en Engels toegestaan zonder streepje.

Het liggende streepje wordt niet gebruikt in de officiële Latijnse anatomische terminologie, wel incidenteel in Latijnse klinische termen (microbiologie, pathologie enz.).

Voorbeelden:

	Latijn	Nederlands	Engels
ae	intraepithelialis	intra-epitheliaal	
au	paraumbilicalis	para-umbilicaal	
ei	tracheitis	tracheïtis	
	osseitis	osseïtis	osseitis
eu	preurethralis	pre-urethraal	
		anastomose-ulcus	
ie	diencephalis	di-encefaal	
	patiens	patiënt	patient
	<i>Klebsiella</i>		
ij	bijugularis	dijader	bijugular
		di-jodothyronine	diiodothyronine
ou	excavatio vesicouterina	vesico-uteriene excavatie	
	genitourethralis	genito-urethraal	genitourethral
oe	frontoethmoidalis	fronto-etmoïdaal	
oo	nucleoolivaris	nucleo-olivair	nucleoolivary
	spinoolivaris	spino-olivair	spinoolivary
	juguloomohyoideus	jugulo-omohyoïdaal	juguloomohyoid
uu	ligamenta popliteum obliquum musculus obliquus septum sinuum venae ductuum sinuotriculoampullaris		

Medische eponiemen

Een medisch eponiem is een medische vakterm die genoemd is naar een of meer personen, doorgaans de ontdekker(s) van een ziekte, verrichting, onderzoek, anatomische eenheid enz. Voorbeelden:

- **alzheimerdementie** (naar dr. Alois Alzheimer)
- **'dotterprocedure'** (naar dr. Charles D. Dotter)
- **'downsyndroom'** (naar dr. John Langdon Down)

Een vergelijkbare begripsoort is het geoniem (zie de paragraaf hierna), dat een zaak benoemt aan de hand van een geografische aanduiding, vaak de plaats van herkomst/voorkomen, vb. **maltakoorts**, **lymeziekte**.

Een eponiem biedt geen medisch inzicht in het begrip doordat de erin verwerkte persoonsnaam geen medische informatie draagt. Zo blijkt de relevantie specifiek voor reumatologie niet uit enig woorddeel in **'ziekte van Bechterew-Strümpell-Marie'**, maar wel uit de woorddelen 'spondyl' (wervel), 'itis' (ontsteking), 'ankylo' (krom) en 'poetica' (vormend, makend) in het synoniem **spondylitis ankylopoetica**.

Bepaalde eponiemen worden gaandeweg vervangen door term met daarin woorden die de oorzakelijke, genotypische en/of patho(fysio)logische aspecten aanduiden. Een voorbeeld hiervan is **trisomie-21** in plaats van **syndroom van Down** (**downsyndroom**, **mongoloïde idiotie** enz.). Het eponiem verradt immers niets over trisomie als oorzaak van het ziektegeval dat de arts Down indertijd beschreef.

Soms kiest men welbewust voor het gebruik van een medisch eponiem omdat dit begrip geen betekenisdragende woorddelen bevat en zo enige suggestie wordt vermeden. Men kiest bijvoorbeeld voor **sudeckdystrofie** in plaats van voor synoniemen hiervan, zoals **complex regionaal pijnsyndroom**, **post-traumatische dystrofie**, **sympathische reflexdystrofie** en **neurovasculaire reflexdystrofie**. Deze vier begrippen suggereren

een pathogenese die niet algemeen geaccepteerd is. Uit het neutrale eponiem **sudeckdystrofie** is echter geen enkele pathogenese af te leiden.

Veel anatomische begrippen betreffen van oudsher een Latijns eponiem, zoals **cavum Douglasi** (**douglasholte**, vaktaspelling **Douglas-holte**, in Terminologia Anatomica **excavatio rectouterina**), **tuba Eustachii** (synoniem **buis van Eustachius**, **tuba auditiva** in de Terminologia Anatomica).

Wanneer een eponiem verregaand ingeburgerd is, vervallen de beginhoofdletters en streepjes als spellingkenmerk. Hierdoor is een eponiem soms moeilijk als zodanig te herkennen, zoals bij **downsyndroom** (vgl. farmacologisch jargon **een downer**, het spreektaalige **iemand is down**), **gramkleuring**, **paptest** (afkorting van Papanicolaou), **plummeren**, **delangesyndroom**.

De grens tussen de eigen naam en het overige woorddeel is niet altijd eenvoudig te onderscheiden, zoals in de niet-vaktaspellingvormen **hajekulcus**, **mikuliczafte** en **hyrtlplexus** (vgl. vaktaspelling **Hajek-ulcus**, **Mikulicz-afte** en **Hyrtl-plexus**).

De spelling van een medisch eponiem verschilt per taal waarin het wordt gebruikt. Voorbeeld: Russisch **Бехтерева** wordt getranscribeerd tot Nederlands (**ziekte van**) **Bechterew**, Engels **Bekhterev's (disease)**. Een naam in een ander schriftstelsel (Grieks, Cyrillisch, Arabisch enz.) wordt hiervoor namelijk omgezet naar de doeltaal volgens transcriptieregels, die afzonderlijk per doeltaal (Nederlands, Duits, Engels, Frans, enz.) door taalkundigen volgens (inter)nationaal geldende normen zijn opgesteld. Dit leidt vaak tot afzonderlijke schrijfwijzen, die niet uitwisselbaar tussen talen zijn. Zo leidt de transcriptie van Russische namen naar het Nederlands doorgaans tot -ov (**Korsakov**, **Pavlov**), naar het Duits/Engels tot -ow (**Korsakow**) en naar het Frans tot -off (**Korsakoff**). Soms handhaaft de Duitse -w zich in het Nederlands, zoals hierboven in **Bechterew**.

SNOMED CT® toont (per december 2014) in het Engels nog onvolkomenheden: ongewenste spellingvarianten, beginhoofdletters en een schijnbaar willekeurige volgorde van synoniemen. Het trema wordt in het Engels weggepoetst, maar blijft in het Nederlands behouden.

SNOMED CT®	verbeterd	Nederlands (richtlijn)
Ankylosing spondylitis (disorder)	ankylosing spondylitis (disorder)	spondylitis ankylopoetica
Ankylosing spondylitis	(idem)	ankyloserende spondylitis
Marie-Strümpell spondylitis	Marie-Strumpell spondylitis	(spondylitis van Marie-Strümpell)
Idiopathic ankylosing spondylitis	idiopathic ankylosing spondylitis	(idiopathische ankyloserende spondylitis)
AS - Ankylosing spondylitis	<i>dubbele ingang</i>	
Marie Strümpell spondylitis	<i>dubbele ingang</i>	
Rheumatoid spondylitis	rheumatoid spondylitis	(reumatoïde spondylitis)
Spondylosis deformans	spondylosis deformans	(spondylosis deformans)
Bekhterev's disease	Bekhterev's disease	ziekte van Bechterew (vnl. in Nederland ook: morbus Bechterew)
Rheumatoid arthritis of spine	rheumatoid arthritis of spine	(reumatoïde artritis van de wervelkolom)

Vergelijk ook **münchhausensyndroom**, **Münchhausen-syndroom** en Engels **Munchausen syndrome** (SNOMED toont **Munchhausen** als spellingvariant).

In de klinische microbiologie vallen beginhoofdletter en cursivering weg in veelgebruikte eponiemen: **salmonella-uitbraak**, **candidavaginitis**, (maar: **infectie met Candida**, **besmetting met Salmonella**), **escherichiabesmetting**, **yersiniatuberculose**.

Medische eponiemen worden soms in jargon en lektaal ingekort tot uitsluitend de eigenaam zonder beginhoofdletter, zoals **alzheimer** ('zij heeft alzheimer'). Vergelijk **alzheimerdementie** (niet-vaktaalspelling) en **Alzheimer-dementie** (vaktaalspelling; klemtoon: dementie).

Het eponymische bijvoeglijk naamwoord van het type '-se' (**haverse**, **cowperse**, **auerse**, **bellse**, **wallerse**, **peyerse**, **leberse**) is verouderd. Men schrijft niet meer **Cowperse klier** of **cowperse klier**, maar kiest voor de Latijnse term **glandula bulbourethralis** (meervoud **glandulae bulbourethrales**) en in het Nederlands voor **klier(en) van Cowper**, **cowperklier(en)**. Zo ook: **facialisparalyse** = **paralyse van Bell**. Van de term **folliculus ovaricus vesiculosus** is het synoniem **Graafse follikel** als jargon wel verregaand ingeburgerd.

In verouderde eponymische ziekteaanduidingen komt het Latijnse woord **morbus** ('ziekte') voor, gevolgd door een persoonsnaam. Deze naam staat als gevolg van willekeur nu eens wel, dan weer in de Latijnse bezitsvorm. Voorbeelden:

Latijns 'morbus-eponiëm'	Nederlandstalig eponiëm	Engelstalige SNOMED-voorkeursterm	Nederlandstalig SNOMED-voorkeursterm
morbus Bechterew	ziekte van Bechterew	spondylitis ankylopoetica	ankyloserende spondylitis
morbus Pfeiffer	ziekte van Pfeiffer	mononucleosis infectiosa	infectieuze mononucleose
morbus Addisoni, morbus Addisonii (suggereert ten onrechte als grondvorm (nominatief): Addinsonius)	ziekte van Addison	Addison's disease	primaire bijnierschorsinsufficiëntie
morbus Hansen	-	lepra	lepra

Medische geoniemen

Een medisch geoniem is een begrip (woordsamenstelling) dat is genoemd naar de aardrijkskundige plaats van herkomst en/of het eerste optreden van een ziekte. Voorbeelden:

coloradotekenkoorts, **coxsackievirus**, **ebolavirus**, **lassakoorts**, **lymeborrelieose**, **maltakoorts**, **marburgvirus**, **northqueenslandtekenkoorts**, **philadelphischromosoom**, **riftvalleykoorts**, **sudanzwart**, **westnijlkoorts**

De spellingberegeling van geoniemen is nog in ontwikkeling, vooral met betrekking tot het gebruik van beginhoofdletters. Als vuistregel voor een medisch geoniem geldt dat men in niet-vaktaalspelling en ook in vaktaalspelling bij voorkeur beginhoofdletter(s) en streepje(s) schrijft wanneer de aardrijkskundige naam een exclusieve plaats ('uitsluitend dáár') van oorsprong/optreden aanduidt. Voorbeelden:

Ann Arbor-classificatie	in Ann Arbor (Michigan) opgestelde classificatie
Glasgow-comaschaal	in Glasgow opgestelde schaalverdeling
Hoogkarspel-legionellose	infectie met <i>Legionella</i> bij bezoekers van een beurs in de Noord-Hollandse gemeente Hoogkarspel in 1999

In medische geoniemen in de vaktaalspelling is geen beginhoofdletter voorgeschreven wanneer de aardrijkskundige naam niet meer de exclusieve plaats aanduidt waar het medische feit zich voordoet en de ziekte ook optreedt op andere plaatsen dan de vermelde plaats. Voorbeelden:

lymeziekte, **ebolavirusziekte**, **maltakoorts**, **jeruzalemsyndroom**, **stockholmsyndroom**

In medische geoniemen in vaktaalspelling zijn altijd een beginhoofdletter en een streepje toegevoegd. Voorbeelden:

Lyme-ziekte, **Ebola-virusziekte**, **Malta-koorts**, **Jeruzalem-syndroom**

Niet-vernederlandste vreemdtalige begrippen behouden hun hoofdletter(s), spatie(s) en/of streepje(s). Voorbeelden:

Engelstalige schrijfwijze	Woordenlijst-spelling	vaktaalspelling	
Rift Valley fever	riftvalleykoorts	Rift Valley-koorts	
West-Nile fever	westnijkooorts	West-Nijkooorts	

Aaneenschrijven of los schrijven van woorddelen – spatie, streepje?

De invloed van het Engels op het Nederlands leidt tot een tendens om woordgroepen te vervangen door **woordsamenstellingen** ongeacht de woordlengte die hierbij ontstaat, bijvoorbeeld **verstandelijkgehandicaptenzorg** in plaats van **zorg voor verstandelijk gehandicaptten**. Fouten in de woordbouw leiden dan al gauw tot onbedoelde betekenisverandering, zoals het veel geziene **verstandelijke gehandicaptenzorg**. De spelfout leidt onbedoeld tot de betekenis ‘verstandelijke zorg’ (in schijnbare tegenstelling tot ‘emotioneel’).

Veel woordsamenstellingen in het Engels bestaan uit woorden die door een spatie worden gescheiden. Woordsamenstellingen in het Nederlands bestaan uit woorden die aan elkaar zijn geschreven en daarbij in principe *niet* door een spatie worden gescheiden, behoudens een kleine woordcategorie (**24 uursurine** en dergelijke; zie verderop). Delen van een samenstelling worden in principe aaneengeschreven, hoe lang het woord ook uitvalt. Woordlengte vormt nooit een grammaticale reden voor invoeging van spaties.

Deze spellingregel leidt bij uitstek in de geneeskunde tot lange vaktermen (schertsenderwijs wel ‘lintwoorden’ of ‘taalmedische lintwormen’ genoemd), bijvoorbeeld:

gedachteperceptiedysregulatiesyndroom
eindplaatacetylcholinesterasedeficiëntie
hypoxanthineguaninesforibosyltransferase
multipelenevoïdebasalecelcarcinoomsyndroom
nucleairemagnetischeresonantietomografie

pulmonaalinfiltraateosinofiliesyndroom
reiterproteïne complementfixatiereactie
reversetranscriptasepolymerasekettingreactie
systemische-inflammatoireresponssyndroom (SIRS)
vijfjaarsdoorgankelijkheidspercentage

In de Woordenlijst-spelling is een spatie toegelaten in samenstellingen van het type **6 afleidingen-ecg** en **24 uursurine** (niet-medische voorbeelden: **10 eurobiljet**, **1 aprilgrap**, **Albert Heijnfiliaal** enz.). De vaktalspelling laat in deze gevallen een liggend streepje toe: **6-afleidingen-ECG**, **24-uursurine**. Deze schrijfwijze leidt minder snel tot een misverstand, bijvoorbeeld bij de aanduiding van een aantal af te nemen electrocardiogrammen: **10 6-afleidingen-ECG's**.

Wanneer men een lange term aan het Engels ontleent en deze in het Nederlands vertaalt, bestaat de neiging tot behoud van de spaties, die uitsluitend in het Engels correct zijn. Zo wordt *a serotonin reuptake inhibitor* vaak vertaald als **een serotonine heropname remmer** in plaats van het correcte **een serotonineheropnameremmer**. Taalkundigen spreken in zo'n geval van ‘Engelse ziekte’. Andere voorbeelden:

dunne naald aspiratie cytologie
anti glomerulaire basale membraan glomerulonefritis

denaturerende gradiënt gel elektroforese
multipel nevoïde basale cel carcinoom syndroom

Niet aaneenschrijven kan onbedoeld de betekenis veranderen. Zo betreft **kleinehersenhelft** het cerebellum en slaat **kleine hersenhelft** onbedoeld op het cerebrum. Het woord **groteteenabductor** betreft één abductor (‘grote’ geeft locatie aan), **grote teenabductor** betreft onbedoeld alle vijf tenen van een voet (‘grote’ geeft hoedanigheid aan).

Ook ten onrechte aaneenschrijven kan de betekenis onbedoeld veranderen: ‘**maagdarmkanaal**’ betekent ‘kanaal van de maagdarm’, een niet-bestaand orgaan. Juist is ‘**maag-darmkanaal**’ (‘kanaal van maag en darm’). Daarom komen er ook één of meer streepjes in woorden als:

arts-patiëntrelatie
 bof-mazelen-rubella-waterpokkenvaccin
 borstbeen-sleutelbeen-tepelspier
 bot-spierstelsel
 darm-blaasbreuk
 darm-netbreuk
 hak-zoolverhoging
 hand-voet-mondziekte
 hart-longmachine
 hart-thoraxratio
 hart-vaatziekten

heup-lendenspier
 hiel-knieproef
 hoge-urine­weginfectie
 hoofd-halsgebied
 hypothalamus-hypofyse-bijnieras
 keel-neus-oorarts
 kin-tongbeenspier
 knie-enkel-voetorthese
 knie-hakproef
 kop-halsprothese
 lage-urine­weginfectie

maag-darmstelsel
 melk-alkalisyndroom
 neus-keelholte
 neus-maagsonde
 oog-­hoofd-richtreflex
 renine-angiotensine-aldosteronsysteem
 top-neusproef
 tweeling-anemie-polycytemiesyndroom
 zuur-base-evenwicht

De worden **keel-neus-oorarts**, **neus-keel-oorarts** en **maag-darm-leverarts** zijn zogeheten samen­koppelingen. Toege­staan is eveneens de schrijfwijze **keel-**, **neus-** en **oorarts** als samentrekking van de afzonderlijke woord­delen **keelarts**, **neusarts** en **oorarts**; zo ook: **maag-**, **darm-** en **leverarts**.

Het plaatsen van een of meer liggende streepjes in een lange samen­stelling kan de inzichtelijkheid ervan vergroten en zo het lezen vergemakkelijken. De officiële spellingregels bieden deze moge­lijkheid, die dan ook in de vaktaspelling wordt benut. Het advies is de streepjes beperkt in aantal te houden en deze aan te brengen op plaatsen in het woord waar een betekenis­grens of wisseling van woordsoort is, bijvoorbeeld tussen het ‘ingebouwde’ bijvoeglijke naamwoord en het ‘inge­bouwde’ zelfstandige naamwoord in. Voorbeelden: **verstandelijk-gehandicaptenzorg**, **pulmonaal-infiltraat-eosinofiliesyndroom**.

Een initiaalwoord (acroniem waarvan de letters afzonderlijk worden uitgesproken, vb. **DNA**, **ALS**, **vwo**) wordt in een woordsamen­stelling met het andere woorddeel verbonden door middel van een lig­gend streepje omwille van de begrijpelijkheid en de uitspraak. Voorbeelden: **dktp-vaccin**, **ecg-onderzoek** (dus niet: **dktpvaccin**, **ecgonderzoek**). Afwijkende schrijfwijzen (bijvoorbeeld voor publiciteitsdoeleinden) negeren soms deze spellingregel, wat kan leiden tot niet-inzichtelijke woordbouw en uitspraak (**Radboudumc**, voorheen **Radboud-umc**).

Sommige woordsamen­stellingen die een vakgebied aanduiden, bestaan uit een specificerend bijvoeg­lijk naamwoord als eerste lid is en een zelfstandig naamwoord als tweede lid, gescheiden door een spatie. Ook de naam van de beoefenaar van zo’n vakgebied wordt met een spatie geschreven. De woorddelen van deze zogeheten ‘spatiewoorden’ zijn niet omwisselbaar. Een hiervan afgeleid bij­voeglijk naamwoord krijgt geen verplicht liggend streepje. Het streepje is wel toegelaten omwille van de duidelijkheid. Het eerste lid van de aanduiding van de beoefenaar krijgt geen ver­buigings-e. Voor­beelden:

vakgebied	beroepsbeoefenaar	bijbehorend bijvoeglijk naamwoord	
		Woordenlijst-spelling	toegelaten nevenvorm, met streepje
	geen verbuigings-e		
klinische chemie	klinisch chemicus	klinischchemisch	klinisch-chemisch)
forensische psychiatrie	forensisch psychiater	forensischpsychiatrisch	forensisch-psychiatrisch
klinische diagnostiek	klinisch diagnosticus	klinischdiagnostisch	klinisch-diagnostisch
klinische epidemiologie	klinisch epidemioloog	klinischepidemiologisch	klinisch-epidemiologisch
plastische chirurgie	plastisch chirurg	plastischchirurgisch	plastisch-chirurgisch
medische ethiek	medisch ethicus	medischethisch	medisch-ethisch
cognitieve neurowetenschap	cognitief neurowetenschapper	cognitiefneurowetenschappelijk	cognitief-neurowetenschappelijk
moleculaire biologie	moleculair bioloog	moleculairbiologisch	moleculair-biologisch

sociale geneeskunde	sociaal geneeskundige	socialogeneeskundig	-
---------------------	-----------------------	---------------------	---

Let wel: een sociale geneeskundige behandeling door een sociale geneeskundige (een omgangsbekwame arts) is iets anders dan een socialogeneeskundige behandeling door een sociaal geneeskundige (een medisch specialist). Sommige woordsamenstellingen hebben gelijkwaardige, omwisselbare leden en krijgen dan een liggend streepje. Een hiervan afgeleid bijvoeglijk naamwoord krijgt ook een liggend streepje. Voorbeelden:

vakgebied	beoefenaar	bijvoeglijk naamwoord
<i>binnen de interne geneeskunde: oncolo- logie</i>	internist-oncoloog	internistisch-oncologische therapie
gezondheidsrecht	jurist-medicus	juridisch-medische complicaties
pathologie <i>in België ook wel: anatomo-pathologie</i>	patholoog-anatoom <i>in België ook wel: anatomo-patholoog</i>	pathologisch-anatomisch onderzoek <i>in België ook wel: anatomo-pathologisch</i>

Sommige bijvoeglijke naamwoorden kunnen zowel een nevenschikkende als een specificerende interpretatie hebben, met de bijbehorende, kenmerkende schrijfwijze. Voorbeelden:

vakgebied	betekenis	bijvoeglijk naamwoord
sociale economie	economisch benaderd vanuit sociale invalshoek	socialoeconomisch socio-economisch
-	zowel sociaal als economisch	social-economisch

Een nevenschikkend linkerlid wordt soms ingekort tot een voorvoegsel op -o en dan geschreven zonder streepje, tenzij klinkerbotsing optreedt. Voorbeelden:

vakgebied	bijvoeglijk naamwoord
psychologie + geneeskunde	psychologisch-medisch-sociaal psychomedisch-sociaal
psychologie + somatische pathologie	psychisch-somatisch psychosomatisch
geneeskunde + verzekeringswezen	<i>in België:</i> medisch-mutualistisch medicomutualistisch

Een voorbeeld uit de terminologische praktijk

- Een carcinoom dat basocellulair, nevoïde en multipel is, noemt men:
multipel nevoïde basocellulair carcinoom
- Deze drie aspecten kunnen aanleiding zijn een syndroom naar dit carcinoom te noemen:
multipelnevoïdebasocellulaircarcinoomsyndroom
- Een syndroom kan pijnlijk, onschuldig, ontdekt, gediagnosticeerd, wel of niet aanwezig enzovoort zijn. Bezien vanuit de klinische pathologie is een syndroom hooguit tevens acuut, chronisch, exacerberend, floride, foudroyant, infaust, juveniel enzovoort.
- Deze eigenschap van het syndroom (*niet* van het carcinoom) blijkt altijd uit een los ervoor geplaatst, zgn. 'attributief' bijvoeglijk naamwoord. Dat woord duidt de hoedanigheid met betrekking tot het syndroom *als geheel* aan.
- De intrinsieke (bio)medische eigenschappen (histopathologie, therapie enz.) worden *niet* los voor de naam van dit syndroom geplaatst.

- Treedt dit syndroom acuut op en is het basocellulaire carcinoom altijd inoperabel, dan kan de naam van het syndroom in dit (denkbeeldige) voorbeeld alleen worden uitgebreid tot
acuut inoperabelnevoïdebasocellulaircarcinoomsyndroom,
niet tot
acuut inoperabel nevoïdebasocellulaircarcinoomsyndroom.
 Men verwijdt immers niet dit acute syndroom, maar het nevoïde basocellulaire carcinoom.

Afkortingen, initiaalwoorden en letterwoorden in medische vaktaal

Medische vaktaal gebruikt omwille van beknoptheid en doelmatigheid veel initiaalwoorden, letterwoorden en afkortingen. Niet-taalkundigen duiden initiaalwoorden, letterwoorden en verkortingen meestal allemaal aan met de term ‘afkorting’. Dat die aanduiding begrijpelijk is, maar taalkundigen kan verwarren, toont het overzicht aan het einde van deze paragraaf.

Lange tijd zijn in het Nederlands alle medische acroniemen volledig in hoofdletters geschreven geweest, zoals dit in het Engels altijd het geval is. Naarmate sommige acroniemen in Nederlandse lekttaal ingeburgerd zijn geraakt, hebben zij de schrijfwijze ‘volledig in kleine letters’ gekregen. Voorbeelden:

aids	aidspatiënt
des	desdochter
ecg	ecg-apparaat
hiv	hivziekte
ivf	ivf-behandeling

In vakttaalspelling is de schrijfwijze met uitsluitend hoofdletters toegestaan:

HIV	HIV-ziekte
IVF	IVF-behandeling
aids	AIDS-patiënt
ECG	ECG-onderzoek

In SNOMED CT® is de Woordenlijst-vorm de voorkeursterm en wordt de vakttaalspellingvorm als synoniem opgenomen.

Initiaalwoorden en letterwoorden die in de publieksmedia gangbaar zijn, worden veelal in de Woordenlijst-spelling geschreven: *soa, hiv, ivf, aids.*

vakterm	definitie	voorbeelden	vorm voluit	toelichting
afkorting	woord waarvan een of meer letters aan het einde zijn weggelaten en gezamenlijk worden vervangen door één punt; deze punt wordt zo nodig vervangen door de punt die een zin afsluit	afk. prof.	afkorting professor	
verkorting	deel van een woord dat het volledige woord vervangt en dat niet met een punt wordt afgesloten	pap smear	Papanicolaou smear	
initiaalwoord	woord dat is samengesteld uit de beginletters van de woorden van de onderliggende woordgroep, waarbij deze	BSE CT-scan CVA DNA ECG-onderzoek/ecg-onderzoek		

	afzonderlijk worden uitgesproken; wordt in een samenstelling gevolgd door een streepje	toediening i.v. MS longarts n.p. PTCA		
letterwoord (acroniem)	woord dat is samengesteld uit de beginletters van de woorden van de onderliggende woordgroep, waarbij deze niet afzonderlijk, maar als één woord worden uitgesproken; sommige ingeburgerde letterwoorden worden vooral in niet-wetenschappelijke tekst en de publieke media met kleine letter geschreven en in dat geval veelal in een samenstelling niet door een streepje gevolgd	AIDS-patiënt/aidspatiënt ALAT DES/des ETEC HIV-infectie/hivinfectie HUS PET MERS-infectie/mers-infectie SARS-uitbraak/sars-uitbraak SOA-kliniek/soakliniek		'hiv' en 'HIV' worden wisselend uitgesproken als 'hif' en als 'haa-ie-vee'; hierdoor is in een samenstelling de schrijfwijze met en zonder liggend streepje toegelaten: hivpatiënt (uitspraak: hif-), hiv-patiënt (uitspraak: haa-ie-vee-)
	letterwoorden in hoofdletters krijgen een apostrof vóór de meervouds-s	NOAC's PROM's PID's CLOK's MUG's		
	letterwoorden die geheel in kleine letters worden geschreven of op een kleine letter eindigen, krijgen geen apostrof vóór de meervouds-s	Riaggs		

Jargon

Een jargonwoord is een niet-officieel synoniem dat niet algemeen in de gehele zorgsector wordt gekend en dat niet bij een nomenclatuur aansluit. Voorbeelden:

- de kliniek in de betekenis van klinische aspecten
- pathologie in de betekenis van ziekte
- etiologie in de betekenis van oorzaak
- laesie in de betekenis van weefselaspect (over een wrat: deze laesie)
- verkorte vorm van vakterm (de mucosa i.p.v. de tunica mucosa uteri)
- een oude priem (primigravida)
- patiënt heeft een schoorsteentje
- patiënt ligt in ruglig
- een spoedje
- vena maal = vena saphena magna accessoria anterior links, waarbij de afkorting niet in hoofdletters is geschreven en 'saphena' in het desbetreffende echoverslag inzake femorale diepevenetrombose gemakshalve is weggelaten; vgl. vena saphena MAAL en vena saphena M.A.A.L.

Jargonwoorden worden niet als synoniem in SNOMED CT® opgenomen.

Aspecten van Engels in medisch Nederlands

Engelse schrijfwijze van vaktermen in medisch Nederlands

Engelstalige terminologie neemt een belangrijke positie in de gezondheidszorg in het taalgebied van het Nederlands in. Hierdoor verwarren taalgebruikers soms een vaak door hen gelezen Engelse schrijfwijze van een vakterm met de schrijfwijze in het Latijn en het Nederlands.

In veel gevallen komt de Engelse schrijfwijze (grotendeels) overeen met de Latijnse schrijfwijze (zie ook de paragraaf over bastaardwoorden).

Bij enkele honderden termen verschilt de Britse schrijfwijze van de Amerikaanse schrijfwijze, meestal respectievelijk -ae- en -e-, zoals in *gynaecologist* versus *gynecologist*. Voorbeelden (Standard American English = AE, British English (Received Pronunciation) = BE; bron: *Pinkhof Medisch Engels*, 2010):

AE			BE
fetus	e	oe	foetus
diarrhea			diarrhoea
edema			oedema
maneuver			manoeuvre
esophagus			oesophagus
estrogen			oestrogen
anemia	e	ae	anaemia
anesthesiology			anaesthesiology
etiology			aetiology
cecum			caecum
feces			faeces
gynecology			gynaecology
hemorrhage			haemorrhage
nevus			naevus
lesion			laesion
pediatric			paediatric
pedophile			paedophile
liter	-er	-re	litre
titer			titre
center			centre
fiber			fibre
maneuver			manoeuvre
caliber			calibre
goiter			goitre
catheterize	-ize	-ise	catheterise
paralyze			paralyse
cauterize			cauterise
analyze			analyse
hospitalization	-zation	-sation	hospitalisation
mobilization			mobilisation

localization			localisation
AE			BE
color	-or	-our	colour
labor			labour
behavior			behaviour
tumor			tumour
favorite			favourite
flavor			flavour
humor			humour
homolog	-ogue	-ogue	homologue
catalog			catalogue
dialog			dialogue
analog			analogue
diagram	-am	-amme	diagramme
radiogram			radiogramme
cystogram			cystogramme
milligram			milligramme
sonogram			sonogramme
cardiogram			cardiogramme
disk	k	c	disc
leukoplakia	leuko-	leuco-	leucoplakia
leukopenia			leucopenia
leukocyte			leucocyte
imbed	in-/im-	en-/em-	embed
inquiry			enquiry
inclose			enclose
offense	-se	-ce	offence
license			licence
defense			defence
counselor	-l-	-ll-	counsellor
tranquilizer			tranquilliser

Spellingkenmerken van Latijn worden bij medische vaktermen soms verward met die in andere talen. Zo verhaspelt men in Amerikaans Engels soms Latijn ‘ae’ tot ‘e’ en ‘-eus’ tot ‘-eous’:

Latijn	Engels, verhaspeld met Latijn	Brits Engels	Amerikaans Engels
naevus sebaceus	nevus sebaceous	sebaceous naevus	sebaceous nevus
(verscheidene) processus spinosi (= verscheidene doornuitsteeksels)	multiple processi spinosi		multiple spinous processes

Hypercorrect medisch taalgebruik

Hypercorrect taalgebruik is foutief taalgebruik als gevolg van een welbewuste, maar onjuist berekende en daardoor falende poging tot het juist toepassen van taalregels. Sommige taalgebruikers vervallen in hypercorrect taalgebruik doordat zij niet vertrouwd zijn met de spelling- en grammaticaregels voor het Latijn of een andere vreemde taal en zij zich toch in die taal willen uitdrukken, met hierdoor een verhoogd risico van taalfouten. Voorbeelden:

hypercorrect	correct	toelichting	onjuiste gedachtengang
orthopaedie	orthopedie	-ae- in dit woord is in 1954 officieel afgeschaft	“Ik lees toch ook overal ‘orthopaedic?’”
vesico-urethrale reflux	vesico-ureterale reflux	ureteraal ≠ uretraal ≠ Engels urethral	“Nee, ‘ureterale’ ziet er niet genoeg Latijns uit.”
infectueuze coccen	infectueuze kokken	Latijn ‘coccus’ = Nederlands ‘kok’	“Nee, ‘kokken’ ziet er veel te Hollands uit en is dus vast fout.”
<i>Borrelia burgdorferii</i>	<i>Borrelia burgdorferi</i>	zie paragraaf over woorduitgang -ii	“Eén i aan het eind van een Latijns woord is vast fout.”
sphincter oddi	sphincter Oddii		“Twee i’s aan het eind van een Latijns woord zijn vast fout.”

Woorduitgang Engels -oid = Nederlands -oïde of -oïd

De Engelse woorduitgang -oid (van Grieks -eides = ‘gelijkend op’) wordt in het Nederlands vertaald als -oïde of als -oïd, afhankelijk van de woordsoort.

Engels	Nederlands	
	bijvoeglijk naamwoord	
	attributief	predicatief
-oid	-oïde	niet: -oïd
a reumatoid defect	een reumatoïde defect	het defect is reumatoïde (≠ reumatisch)
a lymphoid tissue	een lymfoïde weefsel	dit weefsel is lymfoïde (≠ lymfatisch) systema lymphoideum
an ellipsoid joint	een ellipsoïde gewricht	het gewricht is ellipsoïde (≠ elliptisch)
a paranoid persoon	een paranoïde persoon	de persoon is paranoïde
<i>zelfstandig naamwoord, vnl. in anatomie en biochemie</i>		
-oid klemtoon niet op laatste i	-oïd klemtoon op i	
<i>geen trema</i>	<i>met trema</i>	
the cricoïd	the ethmoïd	het cricoïd het etmoïd
the sigmoïd	the thyroïd (gland)	het sigmoïd het thyroïd
	het alkaloïd het corticosteroïd het kristalloïd	

Aspecten van Latijn en Grieks in medisch Nederlands

Taalkundig verschil tussen klassieke medische term en vernederlandste vorm

Veel medische termen zijn afkomstig uit het Grieks of het Latijn. Zij zijn ontleend aan teksten uit de Oudheid of pas in het vorige millennium door wetenschappers gevormd. In Griekse letters geschreven woorden zijn door de Romeinen en later overal ter wereld omgezet in de Latijnse schrijfwijze en daarbij aangepast aan de uitspraak, grammatica en spelling van het Latijn. In de afgelopen eeuwen hebben in ons taalgebied veel Latijnse en Griekse woorden een vernederlandsing ondergaan.

Grieks **rhythmos** > Latijn **rhythmus** > Nederlands rond 1800 **rhythme** >
Nederlands rond 1900 **rythme** > Nederlands na 1954 **ritme**

Gebruikers van medisch Nederlands moeten extra bedacht zijn op spelfouten in Nederlandse, Latijnse en Engelse woordgroepen:

correct Latijn	spelfouten in Latijn	spelfouten in Nederlands	correct Nederlands	Engels
asthma bronchiale	astma bronchiale	bronchiale asthma	bronchiale astma	bronchial asthma
arthritis gonorrhoeica	artritis gonorroïca	gonorrhoeïsche arthritis	gonorroïsche artritis	gonorrhoeic arthritis
arthritis rheumatica	artritis reumatica	rheumatische arthritis	reumatische artritis	rheumatic arthritis

Sommige klassieke termen bevatten zowel Griekse als Latijnse woorddelen:

	Grieks	Latijn (incl. verlatijnt Grieks)	'Griekse' samengestelde vernederlandsing	hybride woord (bastaardwoord)
lever	hepar > hepaticus > hepatisch	(jecur)	hepatosplenomegalie, hepatosplenomegalisch	
milt	splen > splenalis > splenisch		hepatosplenisch, hepatosplenaal	
		lien > lienalis > liënaal		
middenrif	phren > phrenikos > phrenicus > frenisch			
	diaphragma > diafragmatisch			
milt-middenrif-		phrenicosplenis hepatolienalis	(frenicosplenaal) (frenicosplenis)	hepatoliënaal
		phrenicolienalis, ligamentum phrenicolienale		frenicoliënaal

Bastaardwoorden in medische vaktaal

Een bastaardwoord (synoniem: hybride woord) is de vernederlandste vorm van een woord dat uit een vreemde taal (Grieks, Latijn, Duits, Engels enz.) is overgenomen. Voor een bastaardwoord gelden niet meer de spellingregels en grammaticale kenmerken (verbuigingen enz.) van de oorspronkelijke taal. Veel medische begrippen zijn in het Nederlands aan te duiden met hetzij hun klassieke woordvorm, hetzij de bastaardvorm daarvan. De klassieke woordvorm komt in sommige gevallen overeen met de schrijfwijze in het Brits Engels.

Soms wordt een woord ongewijzigd ontleend aan de vreemde taal en gelden wel (gedeeltelijk) de spellingregels en grammaticale kenmerken. Voorbeeld: **een schub** (uitspraak: ‘sjoeb’; afgeleid van Duits *der Schub*), **twee schübe** (niet ‘schubben’/‘schubs’; uitspraak: ‘sjuube’).

Bastaardwoorden die via het Latijn aan het Grieks ontleend zijn, volgen (deels) de spelling en grammatica van het Latijn doordat zij niet met Griekse letters worden geschreven, maar ‘gelatini-seerd’ zijn.

hybride woord (bastaardwoord)	oorspronkelijke, klassieke (GrecoLatijnse) schrijfwijze	Brits Engelse schrijfwijze ~ = schrijfwijze komt overeen met Latijnse klassieke schrijfwijze	Amerikaans Engelse schrijfwijze
antiaritmica	antiarrhythmica	antiarrhythmics	
apneu	apnoea	apnoea	apnea
artritis	arthritis	~	
chimerisme	chimaerismus	chimaerism	chimerism
cirrose	cirrhosis	~	
diarree	diarrhoea	~	
encefalografie	encephalographia	encephalography	
erythrocytopenie	erythrocytopenia	erythrocytopenia	
faryngeaal	pharyngealis	pharyngeal	
feces	faeces	~	feces
fibrose	fibrosis	~	
hemangioom	haemangioma	~	hemangioma
hemorragie	haemorrhagia	haemorrhage	hemorrhage
klinisch	clinicus	clinician	
klysm	clysm		
leukemie	leucaemia	leukaemia	leukemia
oftalmoblennorrhoe	ophthalmoblennorrhoea	~	
paroxismaal	paroxysmalis	paroxysmal	
piramidaal	pyramidalis	pyramidal	
reuma	rheuma	rheumatism	
rinitis	rhinitis	~	
rinorragie	rhinorrhagia	rhinorrhage	
stafylokok	staphylococcus	~	
tracheïtis	tracheitis	~	
trombocytopenie	thrombocytopenia	~	
trombose	thrombosis	~	

Let op foutgevoelige spellingverschillen bij klassieke woordvormen en Nederlandse woordvormen, in het bijzonder bij:

acanthorrexie	bilohemie	erytralgie	hemorragisch	oligomenorroe	psoïtis
acropostitis	bronchorinosinusitis	erytroblastoom	hemothorax	omfalorroe	reostose
aerotitis	bronchorroe	erytromelalgie	hepatorrexie	onychorrexie	rinodynïe
afteus	caecalis	etmoïdaal	hysterorrexie	othematoom	rinodystasie
amniorroe	cholemie	etmoïdomaxillair	ichtyosiform	otolithiase	rinosclerroom
amylorroe	cholerragie	exemie	icterohemorragisch	otorroe	rinosporidiose
angiopoëse	chylorroe	faeces	karyorrexie	panuveïtis	rombencefalitis
antidiarroïca	cirronose	feoderma	laryngotracheïtis	pareïtis	romboïdaal
apneu	cirrose	galactorroe	leukorroe	paresthetisch	scirreus
arachnoïdaal	coccus	gangreneus	liquorroe	paroxismaal	seborroïsch
arachnoïditis	colporrafie	gastrorrexie	logorroe	perioftalmïtis	sfenoidaal
arteriorrafie	creatorroe	gonartrose	lymfopathie	perisigmoïditis	sigmoïd
arteriorrexie	cuneiform	gonorroïsch	myelopoëse	phren	sphenoidalis
arthritis	cyanemie	hemangiomatose	myorrexie	piramidaal	spondyloarthritis
artrochondritis	deltoideus	hemangiopericytoom	nefritis	pituïcytoom	tracheïtis
artrogrypose	desmorrexie	hematokèle	nevocellulair	pituïtair	uremisch
artrolyse	diarree	hemocyste	oftalmologica	plasmorrexie	uveïtis
artrotomie	dyspituïtarisme	hemomediastinum	oftalmomyitis	precancerous	
astma	endoftalmïtis	hemopoëticum	oftalmopathie	proctorroe	

Let ook op de spellingverschillen in samenstellende woorddelen in de klassieke en de verneder-landste vorm, zoals bij:

anthr-/anthr-	phleb-/fleb-	neph-/-nefr-	rhe-/re-
arthr-/arthr-	foet-/f(o)et-	ophthalm-/N oftalm-/F ophtalm-	rheum-/reum-
blephar-/blefar-	fon-/phon-	omphal-/omfal-	rhin-/rin-
cae-/ce-	phren-/fren-	paed-/ped-	rhiz-/riz-
encephal-/encefal-	haem-/hem-	phaco-/faco-	-rrhoea/-rree
erythr-/erytr-	-caemia/-kemie	phago-/faco-	sphen-/sfen-
oesoph-/ (o)esofag-	cyst-/kyst	phyt-/fyt-	thromb-/tromb-
phago-/fago-	leuc-/leuk-	prae-/pre-	troph-/trof-
fary-/phary-	lymph-/lymf-	-rrhaphia/-rrafie	typh-/tyf-
faec-/f(a)ec-	muc-/muk-/F muq-	-rraghia/-rragie	

De inburgering van twee specifieke spellingwijzigingen in 1996, die tegengesteld lijken, is bemoei-lijkt door de schrijfwijze van hun Engelstalige equivalent:

Latijn	Nederlands		Engels	Frans
	spelling 1954	spelling 1996		
cystis	kyste	cyste	cyst	cyste
	catheter	katheter	catheter	cathéter

Meervoudsvorm in Latijn valt samen met enkelvoudsvorm

- Bepaalde zelfstandige naamwoorden in het Latijn zijn in hun meervoudsvorm als deel van een volledig Latijnse uitdrukking niet herkenbaar aan een meervoudsuitgang. In het Latijn valt hun enkelvoudsvorm samen met de meervoudsvorm. Deze woorden komen in ongewijzigde vorm echter wel als leenwoord in het Nederlands voor. Ze hebben in dat geval de reguliere, 'Neder-

landse' meervoudsuitgang -en.

- Als deel van een Latijnse woordgroep zijn deze woorden te herkennen aan de Latijnse uitgang (-icus, -alis, -ens/entes enz.) van het erbij geplaatste bijvoeglijke naamwoord. De meervoudsvorm van dat naamwoord heeft een andere uitgang (-ici, -ales, -entes enz.) – en soms ook een ander woordaccent – dan de enkelvoudsvorm.
- Het gebruik van deze moeilijk herkenbare meervoudsvorm kan leiden tot onduidelijkheid over een bedoeld enkelvoud of meervoud, vooral wanneer de doelgroep onbekend is met de grammatica van het Latijn. Een taalgebruiker die kiest voor een woordgroep met dit onzichtbare meervoud, moet er rekening mee houden dat sommigen dit meervoud niet kennen.
- Sommige taalgebruikers hanteren bij deze woorden door onzekerheid of hypercorrectheid een niet-bestaande, onjuiste meervoudsvorm in potjeslatijn (dat soms samenvalt met hedendaags Italiaans): **processi**, **ducti**, **concepti** enzovoort. Hun onjuiste keuze kan leiden tot afkeuring, misverstanden of vooroordelen bij taalgebruikers die dit aspect van Latijn (o.a. vierde declinatie) wel beheersen.
- Deze foutgevoelige woordcategorie laat zich soms omzeilen door vernederlandsing van het Latijnse woord of door de keuze voor een klinisch aanvaard Nederlandstalig synoniem.

Latijn		potjeslatijn	Nederlands		
enkelvoud (één ...)	meervoud ('veel ...')		enkelvoud (één ...)	meervoud ('veel ...')	Nederlandstalig synoniem
abortus provocatus	abortus provocati	aborti, aborta	abortus	abortussen	zwangerschapsafbrekingen
casus	casus	casī	casus	casussen - <i>niet</i> 'veel' (potjeslatijn)	patiëntgevallen patiëntbesprekingen
conceptus	conceptus	concepti	conceptus	conceptussen (Engels: <i>conceptuses</i>)	zwangerschapsproducten
ductus deferens ductus ejaculatorius ductus thoracicus <i>uitspraak –siekus</i>	ductus deferentes ductus ejaculatorii ductus thoracici <i>uitspraak –siesie</i>	ducti	ductus	ductussen	afvoerende kanalen, buizen, gangen, leiders
flatus	flatus	flati	flatus	flatussen	winden
foetus maceratus (klassiek Latijn: fetus)	foetus macerati	foeti	foetus	gemacereerde foetussen	
ictus cordis	ictus cordis	icti	ictus	ictussen	puntstoten van het hart
lacus lacrimalis	lacus lacrimales	laci	één lacrimale lacus	beide lacrimale lacussen	tranenmeren
partus	partus	parti	partus	partussen	bevallingen, baringen
plexus cervicalis	plexus cervicales	plexi	cervicale plexus	cervicale plexussen	adervlechten, zenuwvlechten
processus spinosus processus spinalis <i>afkorting: Proc.</i>	processus spinosi processus spinales <i>afkorting: Procc.</i>	processi	spinale processus	spinale processussen	doornuitsteeksels
recessus duodenalis <i>afkorting: Rec. duodenalis</i>	recessus duodenales <i>afkorting: Recc. duodenales</i>	recessi	duodenale recessus	duodenale recessussen	
sinus frontalis	sinus frontales		frontale sinus	frontale sinussen	voorhoofdsholten
tractus lateralis	tractus laterales	tracti	laterale tractus	laterale tractussen	laterale banen

Woorduitgang -ii en -i in het Latijn – een vuistregel

De Latijnse woorduitgang -ii komt in medische terminologie hoofdzakelijk voor als:

- 1) *meervoudsuitgang* van een Latijns bijvoeglijk naamwoord op -ius;
- 2) *bezitsvorm* (genitivus) in twee Latijnse woordcategorieën:
 - a) woord op -ius of -i;
 - b) eigennaam op -r uitsluitend in Latijnse naam van een (micro-)organisme.

In medische terminologie komt de Latijnse woorduitgang -i hoofdzakelijk in de overige bezitsvormen voor.

-ii	zelfstandig	achternaam	voorbeeld	toelichting
-----	-------------	------------	-----------	-------------

	naamwoord			
I	tuba accessorius		tubae accessorii	
2a	gondi		<i>Toxoplasma gondii</i>	gondi = tropisch zoogdier
	-ius	Gabriele Falloppio, Fallopius	tuba Fallopii	buis van Fallopius
	-i	(Ruggiero) Oddi	sphincter Oddii	sfincter van Oddi
2b	-r	Willy Burgdorfer	<i>Borrelia burgdorferii</i>	verlatijnste eigenaam in tweeledige (binomiale) Latijnse naam van micro-organisme
	-i	(Wilhelm) Kiesselbach	locus Kiesselbachi	bezitsvorm in anatomie krijgt beginhoofdletter
		(Stanislaus) Prowazek	<i>Rickettsia prowazeki</i>	bezitsvorm in microbiologische taxonomie krijgt geen beginhoofdletter
		Otto Jirovec	<i>Pneumocystis jiroveci</i>	

Zelfs wereldwijd geldende nomenclaturen vertonen in dit verband inconsistentie. Zo suggereert de spelfout -iii in *Faecalibacterium prausnitzii* de eigenaam 'Prausnitzii' in plaats van de bedoelde naam 'Prausnitz'. Deze spelfout werd in het voorjaar 2013 in rap tempo door Nederlandse media overgenomen in berichtgeving over nieuwe probiotica. De eveneens circulerende spelfout *Faecalibacterium prausnitzii* zou hooguit te rechtvaardigen zijn door een verlatijnste naam 'Prausnitzius', die niet bestaat. Een zoekmachine als Google stelt bij invoer van 'Prausnitz' al gauw de naam van de kwakzalver Priessnitz (ook wel: Prießnitz) voor.

Grieks spellingkenmerk (r)rh- en vernederlandsing tot r(r)-

Latijnse woorden van Griekse oorsprong met daarin -rh- of -rrh- hebben in Europese talen verschillende spellingkenmerken, afhankelijk van de spellingregels in de doeltaal. Deze tabel is niet volledig ingevuld; de getoonde voorbeelden illustreren de bedoelde vormvariantie afdoende.

Latijn	Engels	Nederlands	Duits	Noors	Frans	Italiaans
rh- -rrh-	rh- -rrh-	r- -r(r)-	rh- -rrh-	r-	r-	r-
arrhythmicus (12 letters)	arrhythmic	aritmisch	arrhythmisch	aritmisk (7 letters)	arythmique	aritmica
cirrhosis	cirrhosis	cirrose	Zirrhose		cirrhose	
colporrhaphia	colporrhaphy	colporrafie#	#	kolporafi		
diarrhoea	diarrh(o)ea	diarree	Diarrhö			
catarrhus	catarrh	catarre	Katarrh			
haemorrhagia	h(a)emorrhage	hemorragie	Hämorrhagie	hemorragi		
rhabdomyolysis	rhabdomyolysis	rabdomyolyse	Rhabdomyolyse			
rhachischisis	rhachischisis	rachischisis				
rhachitis	rhachitis	rachitis				
rhagade#		ragade				
rh(eo)cardiographia	rh(eo)cardiography	reocardiografie		reokardiografi	rhéocardiographie	reocardiografia
Rhesos	Rhesus factor	resusfactor	Rhesusfaktor	rhesusfaktor	facteur rhésus	fattore Rhesus
rheumatismus	rheumatism	reumatiek, -tisme	Rheumatismus	revmatisme		reuma
rhinitis	rhinitis	rinitis	Rhinitis	rinitt	rhinite	rinite
rhizotomia	rhizotomy	rizotomie		rizotomi		
rhomboidalis	rhombic	rombisch	rhombisch	rombisk		
rhonchopathia	rhonchopathy	ronchopathie (snurken)		ronchopati		

Gebruik van Grieks voorvoegsel 'dys-' versus Latijns voorvoegsel 'dis-'

In 1996 is in de Woordenlijst de schrijfwijze van het voorvoegsel **dys-** gewijzigd in **dis-** in een beperkt aantal woorden, waaronder in **dysfunctie**, in dat jaar gewijzigd in **disfunctie**. Gelet op de woordherkomst is deze spellingwijziging discutabel. Immers, **dys-** is ontleend aan Grieks *dus* (wan-, slecht) en **dis-** is ontleend aan Latijn *dis* (Ned. ont-; vgl. **dissectie**).

Deze wijziging is indertijd niet consequent doorgevoerd, waardoor de Woordenlijst onverminderd vormen bevat als **dysartrie**, **dysplasie** en **dysenterie**. Men ontkomt dus niet aan inconsistentie in bijvoorbeeld een frase als **disfunctie van heupgewricht door dysplasie**. In de praktijk wordt het voorvoegsel **dys-** nog steeds gebruikt in medische bastaardvormen in alle vakgebieden, in het bijzonder pathologie (**dyssynergie**), interne geneeskunde (**dyspepsie**) en psychiatrie (**dysforie**).

Grieks-Latijnse woorden op -ma

Sommige aan het Grieks ontleende leenwoorden hebben de woorduitgang **-ma** in combinatie met zowel de oorspronkelijke, Griekse meervoudsuitgang **-mata** als een doeltaalspecifieke uitgang, zoals Nederlands **-ma's** en Engels **-mas**. Het gebruik daarvan verschilt per taalgebied. Deze woordcategorie is foutgevoelig voor taalgebruikers zonder kennis van Latijn. Het betreft in hoofdzaak de volgende termen:

Latijn		Engels		Nederlands	
enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
carcinoma	carcinomata	carcinoma	carcinomas	een carcinoma > carcinoom dat	de- carcinoma's > carcinomen die
sarcoma	sarcomata	sarcoma	sarcomas	sarcoom	sarcomen
myoma	myomata	myoma	myomas	myoom	myomen
nephroma	nephromata	nephroma	nephromas	nefroom	nefromen
trauma	traumata	trauma	traumas	trauma	trauma's
aneurysma	aneurysmata	aneurysm	aneurysms	aneurysma	aneurysma's
stoma	stomata	stoma	stomas	stoma	stoma's
neoplasma	neoplasmata	neoplasm	neoplasms	neoplasma	neoplasma's; NB: neoplasie = proces dat tot neoplasma's leidt

minder gangbaar: archiplasma, bregma, gumma, melasma, phyma, soma, stigma

In medisch Nederlands is de uitgang **-ata** uitsluitend nodig in een volledig klassieke woordgroep, meestal te herkennen aan een of meer Latijnse woorduitgangen. De woorden kennen vaak een vernederlandste bastaardvorm met een gewone, Nederlandse meervoudsuitgang:

compacte formulering van een diagnose in medisch Nederlands							
Latijn		vernederlandst Latijns bijv. nw. vernederlandst Latijns zelfst. nw.		Nederlands bijv. naamwoord vernederlandst Lat. zelfst. nw.		Nederlands bijv. naamwoord Nederlands zelfstandig naamwoord	
enkelvoudig	meervoudig	enkelvoudig	meervoudig	enkelvoudig	meervoudig	enkelvoudig	meervoudig
een aneurysma sacciformis	aneurysmata sacciformes	een sacciform aneurysma	sacciforme aneurysma's	een zakvormig aneurysma	zakvormige aneurysma's	een zakvormige uitbochtig	zakvormige uitbochtigen
een aneurysma dissecans	aneurysmata dissectantia			een aneurysma met dissectie	aneurysma's met dissectie	opengespleten slagaderlijke uitbochtig	opengespleten slagaderlijke uitbochtigen
condyloma latum	condylomata lata			een breed condyloom	brede condylomen	een brede vijgwrat	brede vijgwrat

Naamgeving

Spellingregels met betrekking tot de microbiologie

Naam van micro-organisme

De spelling van Latijnse soortnaam van bacteriën, gisten, schimmels, parasieten en veel overige micro-organismen in de geneeskunde is vastgelegd in de zogeheten binominale nomenclatuur. De vuistregel voor de schrijfwijze is driedelig:

- de soortnaam bestaat uit twee of meer los geschreven woorden;

- het eerste woord heeft een beginhoofdletter;
- de overige delen van de term worden in kleine letters geschreven.

De officiële Latijnse soortnaam van bacteriën, schimmels en hogere organismen wordt altijd aangegeven in cursieve (schuin gedrukte) letters. Dit geldt niet voor de officiële naam van virussen (in Nederland), zoals:

Bacillus anthracis
Escherichia coli

Haemophilus influenzae
Salmonella enteritidis

Lange tijd heeft het gebruik van cursief niet gegolden voor de naam van een orde, familie of genus. Steeds vaker worden ook die namen cursief geschreven. Voorbeeld:

de *Salmonellae*
de *Rickettsiales*

De officiële, Latijnse **bacterienamen** en overige soortnamen worden in een tekst altijd eerst volledig geïntroduceerd, waarna de naam mag (*niet*: moet) worden verkort. Voorbeeld: in een tekst wordt *Salmonella typhimurium* genoemd, waarna dit verder mag worden aangeduid als *S. typhimurium*, totdat in dezelfde tekst wellicht *Salmonella enteritidis* aan de orde komt. De naam van dat organisme moet eveneens de eerste keer voluit worden geschreven en mag pas daarna worden verkort tot *S. enteritidis*. De aanduiding *S. pneumoniae* kan zowel *Streptococcus pneumoniae* als *Staphylococcus pneumoniae* betekenen.

De naamgeving van **virussen** is in 2004 verregaand gestandaardiseerd door de International Committee on Taxonomy of Viruses (www.ictvonline.org). Onderscheiden zijn drie virusorden, die (per 2012) zijn onderverdeeld in 6 ordes, 94 families, 22 subfamilies, 395 genera en 2480 soorten. De officiële virusnomenclatuur is Engelstalig: *Herpesvirus*, *Ebola virus*. Het gebruik van beginhoofdletters, spaties en cursivering bij soortnamen en groepsaanduidingen van virussen is complex beregeld en wereldwijd minder ingeburgerd dan de spellingregels voor onder meer bacteriën. Virusnamen worden in Nederland doorgaans niet cursief gedrukt.

Naam van de infectieziekte versus de naam van de verwekker

De naam van een infectieziekte mag niet worden verward met de naam van de verwekker ervan. Voorbeeld:

ziekteverwekker	infectieziekte	
	Nederlands	Latijn/Engels
<i>Legionella pneumophila</i>	legionellose	legionellosis

Op de werkvloer en in leken taal duidt men sommige infectieziekten vaak gemakshalve (als jargon) aan met de naam van de verwekker (dan zonder beginhoofdletter):

jargon	vaktaal
patiënt heeft ebola	infectie met het ebolavirus, leidend tot ebolavirusziekte infectie met Ebolavirus, leidend tot ebolavirusziekte
patiënt heeft chlamydia	infectie met <i>Chlamydia</i>
patiënt heeft legionella	infectie met <i>Legionella</i>
patiënt heeft candida	infectie met <i>Candida</i>

Omgekeerd verwijst men soms naar de ziekte in plaats van naar de ziekteverwekker: *griepinfectie* in plaats van *geval van griep* of *infectie met het griepvirus*. Vergelijk deze equivalenten:

aanduiding	toelichting
patiënte heeft een vaginale infectie met <i>Candida</i>	woordgroep met voorzetsel
patiënte heeft een vaginale <i>Candida</i> -infectie	woordsamenstelling

patiënte heeft een vaginale candidiase	Nederlandstalige woordgroep met bijvoeglijk naamwoord; let op klemtoon
patiënte heeft candidiasis vaginalis	Latijnstalige woordgroep met bijvoeglijk naamwoord; let op klemtoon

Bij de vorming van een woordsamenstelling uit de naam van het micro-organisme en een Nederlands woord vervallen in de Woordenlijst-spelling de beginhoofdletter en de cursivering (schuinschrift). Voorbeeld:

ziekteverwekker	ziekte	preventiemaatregel
<i>Salmonella</i> + gastritis = salmonellagastritis	salmonellose	salmonella-eradicatie eradicatie van <i>Salmonella</i>
<i>Legionella</i> + infectie = legionella-infectie	legionellose	legionellosepreventie preventie van legionellabesmetting eradicatie van <i>Legionella</i>

In vaktalspelling blijven cursief en beginhoofdletter behouden:

<i>Salmonella</i> -gastritis	gastritis door besmetting met <i>Salmonella</i>
<i>Listeria</i> -besmetting	besmetting met <i>Listeria</i>
<i>Legionella</i> -bestrijding	bestrijding van <i>Legionella</i>

De schrijfwijze *Endonyx onychomycosis* in SNOMED CT® suggereert door de niet-toegelaten hoofdletter ten onrechte een niet-bestaand micro-organisme *Endonyx*: *patient has an Endonyx onychomycosis*. In het Nederlands vertaald zou deze term *endonyxonychomycose* luiden: ‘schimmelnagel met schimmel binnen in nagelplaat’.

Anatomische nomenclatuur: Terminologia Anatomica versus Nomina Anatomica

- Sinds 1998 is de Terminologia Anatomica (TA) wereldwijd de officiële anatomie voor de macroscopische anatomie van de mens. Deze systematische verzameling van ca. 7500 anatomische termen in Latijn en Engels vervangt de Nomina Anatomica (NA, 1975), die soms nog door (oudere) medici uit gewoonte wordt gehanteerd.
- Voorgangers van de NA zijn de nomenclaturen Basle Nomina Anatomica (BNA, 1895), Jena Nomina Anatomica (JNA, 1935) en Paris Nomina Anatomica (PNA, 1955). Een beperkt aantal termen daaruit, zoals *hilus* (TA: *hilum*), circuleert nog in de kliniek en in de ICD.
- De TA is in 2005 voor de microscopische anatomie uitgebreid met de Terminologia Histologica (TH). De Terminologia Embryologica (TE) is in voorbereiding.
- De TA biedt een vertaling van elke Latijnse term in het Amerikaans Engels. De Engelstalige TA-termen zijn in veel Angelsaksische landen gangbaarder dan Latijnse termen.
- De TA heeft wegens gebleken ongeschiktheid tientallen begrippen niet uit de NA overgenomen en heeft voorts honderden nieuwe begrippen opgenomen. Soms leeft zo’n verouderde, afgeschafte term, zoals *diaphragma urogenitale*, nog enige tijd voort in de kliniek.

anatomische terminologie			kliniek		toelichting
BNA	NA (1974)	TA (1998)	Nederlands leenwoord	Engels leenwoord	
	diaphragma urogenitale	-			
	tractus digestivus	systema digestorium systema respiratorium, urinarium, genitale femi- ninum, genitale masculinum, cardiovasculare, lymphoi- deum, nervosum			
papilla nervi optici	discus nervi optici	discus nervi optici	papilatrofie drusenpapil		
	cavum uteri	cavitas uteri			
hilus	hilum	hilum			
	annulus	anulus	annulair	annular	
	mamilla	mammilla	mammillair	mammillary	
	praepatellaris	prepatellaris	prepatellair	<i>Amerikaans</i> prepatellary <i>Brits</i> praepatellary	Terminologia Histologica gebruikt 'prae-' en 'pre-' door elkaar
	atlanto-occipitalis	atlantooccipitalis	atlanto-occipitaal	atlanto-occipital	
	juxta-articularis	juxtaarticularis	juxta-articulair	juxta-articular	
	genito-urethralis	genitourethralis	genito-urethraal	genito-urethral	

Trefwoordregister

- aanduiding van een object, 9
- aaneenschrijven, 44
- aaneenschrijven of los schrijven
 - van delen van een lang woord, 44
- aardrijkskundige naam, 43
- acceptatie van de doelterm, 16, 19, 22, 34
- acroniem, 47
- actief concept, 5
- adjectiefconstructie, 23
- afbreekstreepje, 29
- afkorting, 47
- afkortingen, 29
- Amerikaans Engels, 50
- anatomische naamgeving, 58
- anatomische nomenclatuur, 24, 27, 28, 31
- Arabische cijfers, 28
- attribuut, 11, 14, 15
- attribuutrelatie, 11
- bacteriën, naamgeving van, 57
- bastaardwoord, 24, 51
- beginhoofdletter, 42
- beginhoofdletter (capitalization), 25, 27
- begripsleer, 8
- België, medisch Nederlands in, 32
- beroepsbeoefenaar, schrijfwijze van, 45
- beschrijvingslogica, 11
- bijvoeglijk naamwoord, 23
- brontaal, 17, 19, 20, 26, 27, 28
- bronterm, 5
- common name, 25
- composita, 44
- concept, 5, 8, 9
 - actief concept, 5
 - bovenliggend concept, 10, 11, 13, 14
 - ondergeschikt concept, 11, 12
- conceptrepresentatie, 5, 8, 10, 14, 16, 21, 26, 33
- conceptstelsel, 5, 10
- coördinaatconcept, 11
- coördinatie vertaalproject, 6, 16, 34, 36
- cursivering, 25
- declinatie, meervoud bij Latijnse woorden van de vierde ~, 53
- definitie, 11, 14
- designation, 9
- doeltaal, 6, 7, 13, 16, 17, 18, 19, 20
- domein, 9, 12, 14, 24, 28, 33
- driehoek van Ogden-Richard, 10
- dys en dis als voorvoegsels, 55
- Engelse ziekte, 44
- enkelvoudsvorm of meervoudsvorm, 27
- eponiem, 26, 41
- etymologie, 8, 14
- Franse taal, invloed op SNOMED in België, 37
- FSN, 13
- fully specified name, 13
- gedachtestreepje, 28
- generieke relatie, 10
- geoniem, 41, 43
- gerundium (Engels 'tegenwoordig deelwoord'), 23
- gewone naam, 25
- granulaire concept, 11
- granulariteit, 12
- Griekse letters, 28
- Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®*, 6, 33, 34
- hiërarchie, 5, 10, 12
- homonymie, 8
- hybride term, 24
- hypercorrectie, 50
- IHTSDO Guidelines for Management of Translation of SNOMED CT®*, 35
- IHTSDO SNOMED CT® Editorial Guide*, 14
- ii en -i in Latijn, woorduitgang ~, 54
- inconsistentie, 5, 6, 16, 27
- initiaalwoord, 47
- interdisciplinaire samenwerking, 16
- internetbronnen, 32
- interpunctie, 28
- ISO-norm (industriestandaard)
 - ISO-norm 1087-1 2000, 9, 11
 - ISO-norm 31, 32
 - ISO-norm 704, 27
- jargon, 19, 48, 57
- klinische relevantie, 5, 16, 19, 22, 34
- klinkerbotsing, 40, 46
- komma, 28
- kwaliteitskenmerk van een term en zijn vertaling, 5, 6, 19, 31, 33, 36
- kwaliteitsmeting, 6, 36
- landspecifieke SNOMED-editie, 5, 13, 16, 18, 20, 21, 24, 25
- Latijn, 14, 18, 20, 24, 31
- meervoudsvorm komt overeen met enkelvoudsvorm, 53
- leenwoorden, 25
- leestekengebruik, 28
- letterwoord, 47
- lexicale varianten, 24
- lidwoord, wel/niet vooropgesteld, 27
- liggend streepje, 29
- liggende streepje, 40
- lintwoorden, 44
- ma's of -mata als meervoudsuitgang, 56
- meerassigheid, 13
- meervoud bij Latijnse woorden van de vierde declinatie, 53
- meeteenheden, 6, 29, 36
- metrics, 6, 36
- microbiologische naam, 25
- microbiologische naamgeving, 56
- micro-organismen, naamgeving van, 56
- morfologie, 16, 19, 20, 22, 23, 24
- multiaxialiteit, 13
- nabewerking, 33
- naslagwerken, 31, 32
- nomenclatuur, 31
- Nomina Anatomica, 58
- object, 9
- oïde en -oid als woorduitgangen, 50
- onomasiologie, 8
- paraplutermen, 25
- partitieve relaties, 10
- Pinkhof Geneeskundig woordenboek*, 38
- polysemie, 8
- potjeslatijn, 54
- projectcoördinatie, 6, 16, 34, 36
- publieksmedia, afkortingen in, 47
- quality characteristic (QC), 6
- redacteur/corrector, 7, 14, 31, 33
- relatie, 14
- Romeinse cijfers, 28
- rrh-, Grieks spellingkenmerk ~, 55
- Russisch (cyrillisch) schrift, 42
- samenkoppeling, 45
- samentrekking, 45
- schuine streep, 28
- schuinschrift, 25
- semasiologie, 8
- SNOMED CT®-Startersgids*, 26
- SNOMED RT®, 5
- spatiewoord, 45
- spellingcontrole, 29, 38

spellingwijziging, 53
spraakherkenning, 30
standaardspelling, 37
supertyperelatie, 14
supertype-subtype-relatie, 13
synonymie, 5, 8, 10, 13, 14, 19
syntaxis, 16, 19, 20, 22, 23, 24
taalfunctionaliteit, 22
Taalunie, 27, 32, 37, 38
tegenwoordige tijd, 23
terminograaf, 8
Terminologia Anatomica, 58
terminologische principes, 8
terminoloog, 8
transcriptie (transliteratie) van
 schriftsoorten, 42

Translation Special Interest
 Group (SIG), 7
tremagebruik, 40
typografische tekens, 28
vakreferenten, 7, 33
vaktaal, 18, 22
vaktaalspelling, 26, 27, 39
valse vrienden, 21
verleden tijd, 23
vertaalgeheugen, 29
vertaalkwaliteit, 5, 6, 19, 31, 33,
 36
vertaalproces, 5, 7, 14, 20, 31
virussen, naamgeving van, 57
volgorde

van woorddelen in een term,
 16, 19, 20, 22, 23, 24
van woorden in een term, 16,
 19, 20, 22, 23, 24
volledig gespecificeerde naam, 5,
 13
voltooid deelwoord, 23
voorkeurstern, 5, 13, 19, 23, 25,
 27
voorzetselbepaling, 23
werkplek, 29
werkwoordsvervoeging, 23
Woordenlijstspelling, 39
woordsamenstellingen, 44
woordvolgorde, 16, 19, 20, 23, 24
zoektechnieken, 29